

Bahçeşehir Üniversitesi
Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi

TÜRKİYE İÇİN YENİ SEÇİM SİSTEMİ ÖNERİSİ

Temsil, Meşruiyet ve Koalisyon sorunları ışığında alternatif seçim sistemlerinin analizi

BETAM RESEARCH REPORT SERIES #06

JANUARY 2013

YÖNETİCİ ÖZETİ

Aksaklıkları nedeniyle kırılgan demokrasimiz açısından ciddi riskler içeren 12 Eylül mirası bir seçim sistemimiz var. Bu risklerin kimi geçmişte gerçekleşti, kiminin gerçekleşmesine ise ramak kaldı. Seçim sisteminin aksaklıklarının siyasal ve ekonomik krizlerde küçümsenmeyecek rolü oldu. Tek parti iktidarı olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı, yönetimde istikrar amacını göz ardı etmeksizin, temsilde adalete özen gösteren bir seçim sistemi reformu yapmak için büyük fırsattı. Özellikle 2007 seçimlerinde AKP'nin yüzde 46 oy alması, seçim sistemini değiştirmek için meşru zemini sağlamaya yeterliydi. Ne yazık ki bugüne dek iktidar partisi seçim sistemini değiştirme girişiminde bulunmadı.

Yeni Anayasa çalışmalarıyla birlikte seçim sistemi reformu siyasal gündemdeki önemini korumaya devam ediyor. Bu raporun amacı, köklü değişiklikler yapmaksızın mevcut sistemin aksaklıklarını olabildiğince giderecek alternatif bir seçim sistemini tasarlamaktır. Halen kamuoyu ve siyasal sınıf, mevcut sistemin aksaklıklarını büyük ölçüde devam ettiren, bir sorunu gidermeye çalışırken yeni sorunlar yaratma eğilimi yüksek iki alternatif sistem üzerinde duruyor: Mevcut sistemin temel özelliklerine dokunmadan salt barajı aşağıya çekerek yapılacak bir değişiklik ve AKP'nin illerden seçilecek 450 milletvekili için yüzde 10 barajının korunduğu kalan 100 milletvekilinin ise ülke genelinde tam nispi yöntemle belirlendiği karma seçim sistemi. Oysa bu iki alternatifi bir üçüncü alternatif ile bağdaştırarak gerek temsil adaletini, gerek siyasal istikrarı daha iyi gözetmek mümkün gözüküyor.

Halen yürürlükte olan yüksek barajlı D'Hondt usullü nispi seçim sisteminin sorun yaratan başlıca üç aksaklığı temsilde adaletsizlik, meşruiyet zaafı ve istikrarsız koalisyon hükümetleri yaratma özellikleridir. Bu üç önemli aksaklığa, illerin parlamentoda eşitsiz temsili, seçmen ile milletvekili arasındaki kopukluk ve seçmenlerin bir bölümünün ilk tercihleri yerine stratejik oy kullanmaya zorlanması gibi daha ikincil aksaklıklar da eklenebilir.

Siyasal istikrarsızlık ve meşruiyet sorunu

1990’larda, aşırı parçalanmış siyasal partiler ortamı ile aşırı yüksek seçim barajı birleşince, mevcut seçim sistemi siyasal rekabete yıkıcı bir nitelik kazandırmıştı. Bu ortamda ideolojik konum itibariyle birbirine en yakın partiler rakiplerini baraj altına iterek saf dışı bırakabilmek için kıyasıya çatışmaya giriştiler. Yıkıcı rekabet seçim sonrasında taktik pazarlıklarla oluşan tutarsız koalisyonlar üretti (DYP-SHP, RP-DYP, DSP-MHP-ANAP). Bu koalisyonların yarattığı yönetim sorunları ve popülizm 1994, 1999 ve 2001 ekonomik krizlerinde önemli rol oynadı.

AKP’nin Kasım 2002’de tek başına iktidara gelmesiyle tutarsız koalisyonlar dönemi de kapanmış oldu. Ancak bu kez de, iktidar partisinin aldığı oy oranı (yüzde 34) çok düşük kaldığından, meşruiyet sorunu ortaya çıktı. Demokratik rejimlerde bu kadar düşük azınlık oyu ile oluşan tek parti iktidarlarının, İngiltere istisnası dışında mümkün olmadığını belirtmek isterim. AKP’nin iktidara aşırı azınlık oyu ile gelmesi, ekonomik istikrar açısından oldukça yararlı olduysa da, Cumhurbaşkanı seçiminin neden olduğu siyasal istikrarsızlığa engel olamadı.

Siyasal krizleri ve istikrarsızlıkları tümüyle seçim sisteminin aksaklıklarına bağlamak doğru olmaz. Bununla birlikte olağanüstü yüzde 10 barajının meşruiyet sorunu yaratma riskini artırdığını kabul etmek gerekiyor. Kasım 2002 seçimlerinde bu yüksek baraj neredeyse seçmenlerin yarısının parlamentoda temsil edilmesini engelleyerek temsil adaletini demokratik ülkelerde görülmemiş ölçülerde çiğnedi. Ama daha vahimi, yüzde 10 barajı Kürt kimliğini öne çıkaran ve Kürt kökenli seçmenler arasında önemli desteğe sahip olup kimi seçim çevrelerinde birinci ya da ikinci gelen partilerin parlamentoda temsiline geçmişte engel oldu. Son iki seçimde ise böyle bir parti ancak bağımsız adaylarla parlamentoda temsil edilebildi. Keza Saadet Partisi gibi kısmen bölgesel oy yoğunluğuna sahip partiler için de bu durum geçerlidir. Demokratik ülkelerin kullandığı hiç bir seçim sistemi temsil adaletini böylesine fütursuzca çiğneyen sonuçlar doğurmaz.

Reform seçeneklerinin değerlendirilmesi

Türkiye’de seçim sistemi reformunun yönü ve amaçları konusunda fikir birliği olduğu söylenemez. Seçim sistemi alet çantasında bulunan seçim formülü, seçim çevresi büyüklüğü, seçim barajları, birden fazla tercih açıklama ya da birden fazla oya sahip olma, milletvekili sayısı gibi aletleri kullanarak çok sayıda seçim sistemi tasarlayabiliriz.

Bu raporda halen kamuoyunun gündeminde olan mevcut sistemde seçim barajını düşürmenin dışında bir değişiklik önermeyen alternatif ile barajın sıfırlandığı buna karşılık seçim çevrelerinin azami 6 milletvekili içerecek şekilde daraltıldığı, milletvekili sayısının da 600'e çıkartılarak 50 tanesinin ülke genelinde nispi oyla belirlendiği alternatifi mevcut sistem ile üç temel aksaklık (temsilde adalet, meşruiyet ve koalisyon sorunları) açısından karşılaştırıyoruz. Bu karşılaştırmada daha önceki çalışmalarında kullandığım seçim simülasyon modellerinden yararlanacağız.¹

AKP'nin düşündüğü alternatif sistem ise yüzde 10 barajı parlamentonun büyük çoğunluğu için korunduğundan ve bu nedenle temel aksaklıkları giderme özelliği bulunmadığından reform olarak değerlendirmeyerek karşılaştırma kapsamı dışında tutuyoruz.

Düşük Barajlı Mevcut Sistem

Barajın düşürülmesi konusunda sıkça verilen rakam çitanın yüzde 5'e çekilmesidir. Böyle bir değişikliğin en kestirme sonucu, yüzde 40'ın altında oy olan bir partinin parlamentoda salt çoğunluğu elde etmesine kolay kolay izin vermeyecek olmasıdır. Bu sonuç meşruiyet sorununu büyük ölçüde çözer. Bu kadar kesin olmamakla birlikte barajın düşürülmesinin bir diğer sonucu da, daha temsili bir parlamentonun yolunu açacak olmasıdır. Geçmiş seçimlerdeki oy performansı dikkate alındığında, "Kürt" partisinin büyük olasılıkla hak ettiği temsile kavuşacağı ileri sürülebilir. Öte yandan Konya gibi bir kaç ilde önemli seçmen desteğine sahip Saadet Partisi'nin yüzde 5 barajının biraz altında kalarak hiç milletvekili çıkaramama olasılığı da yüksektir. Ayrıca bugün olmasa bile yarın Kürt kimliğini öne çıkaran başka Kürt partileri de gelişebilir. Bu partilerin ve mevcut "Kürt" partisinin (bugün için Barış ve Demokrasi Partisi) seçim çevrelerinde milletvekili kazanacak kadar oy almaları, ama yüzde 5'lik ülke barajının az da olsa altında kalarak "sıfır" çekmeleri mümkündür. Bu bakımdan barajın yüzde 5'e çekilmesi temsil adaletsizliğinin çözümünde etkili bir araç olamaz.

Aynı zamanda seçim barajının yüzde 5'e düşürülmesi partiler sisteminin aşırı parçalanması riskini de beraberinde getirecektir. Yüzde 5 barajı şu anda AKP, CHP

¹ Simülasyon modellerinin bilgisayar programlarının yapımını on yılı aşkın süredir benimle tam bir uyum içinde ve büyük bir etkinlikle yapan İTÜ Endüstri Mühendisliği'nden Yard. Doç. Dr. Erhan Bozdağ'a müteşekkirim. Simülasyon modelleri ile ilgili ayrıntılı bilgi "Karma Seçim sistemi ve Siyasal İstikrar", TÜSİAD 2002 raporunun Ek-1 'inde mevcuttur.

gibi iç koalisyonlara sahip partileri bölebilir. Bu partilerin azınlıkları ayrı partiler kurarak şanslarını denemek isteyebilirler. Böyle bir gelişme, siyasal rekabete bağlı olarak üç-dört partili koalisyonları bile gündeme getirebilir. Bu zorlama koalisyonların yönetim istikrarına ağır tehdit yönelteceği ve 1990'lara geri dönüş ihtimalinin güçlendireceği açıktır. Partiler sisteminde parçalanma olmayıp sistem bugünkü yapısını koruduğunda da seçimler koalisyon hükümetleri üretebilir. Raporda gösterildiği gibi seçim simülasyonları kimi oy dağılımlarında birinci parti olma özelliğini koruduğu sürece AKP'nin koalisyona zorlanabileceğini göstermektedir. Ancak aşırı düşük oy oranları ile ciddi meşruiyet sorunları yaratan tek parti hükümetlerini zorlamak yerine koalisyonlara katlanmak demokrasinin bir gereğidir.

Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistem

Mevcut sistemde barajı yüzde 5'e düşürmekle yetinen reformun seçim sistemimizin sorun yaratan aksaklıklarını tatmin edici ölçüde çözemediği görülüyor. Buna karşılık mevcut sistemin aksaklıklarını kabul edilebilir ölçülerde giderebilecek ve bu sayede üzerinde daha kolay mutabakat sağlanabilecek yeni bir seçim sistemi tasarlamak mümkündür. Böyle bir sistemin temel unsurları şöyle sıralanabilir: 1) Sıfır baraj, 2) Milletvekili sayısı 600, 3) 550 milletvekilinin belirleneceği seçim çevreleri en fazla 6 milletvekili içerecek şekilde daraltılır, 4) Seçmene iki oy hakkı verilir.

Milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılmasının amacı basittir. Siyasal-tarihsel nedenlerle küçük illeri birleştirerek seçim çevreleri oluşturamadığımıza göre, seçmen başına düşen milletvekili sayısı açısından iller arasındaki derin uçurumu hafifletmenin tek yolu, milletvekili sayısını artırmaktan geçiyor. AKP'nin önerdiği gibi illerden seçilecek milletvekili sayısı 450'ye indiği takdirde bu uçurum daha da derinleşeceğini hatırlatalım.

Baraj sıfırlandığında endişe edilmesi gereken olgu, siyasal parti sisteminin aşırı parçalanarak vahim yönetim sorunlarına yol açmasıdır. Bu riski seçim çevrelerini esaslı ölçüde daraltarak bertaraf etmek mümkündür. En büyük seçim çevreleri 6 milletvekili ile sınırlanırsa, ortalama seçim çevresi büyüklüğü de 3-4 civarında çıkmaktadır. Bu koşullarda uygulamakta olduğumuz D'Hont sistemi birinci gelen partiyi daha fazla destekler ama aynı zamanda muhalefete de oy oranına yakın bir temsil sağlar. Aynı zamanda birinci partiye destek, baraj kalktığı için mevcut sistemde olduğu gibi birinci gelen partinin yüzde 40'ın çok altında bir oy oranıyla çoğunluk elde etmesine izin verecek ölçüde olmayacaktır. Bunun başlıca nedeni, başta "Kürt"

partisi olmak üzere, bölgesel oy yoğunlaşmasına sahip partilerin hak ettikleri tüm milletvekilliklerini kazanacak olmalarıdır. Seçim simülasyonları barajın yüzde 5'e çekildiği sistemde olduğu gibi sıfır barajlı daraltılmış bölgesel sistemde de tek parti iktidarına yol açacak oy oranının en az yüzde 38-40 arasında olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, yüzde 40'ı aşan birinci parti tek başına iktidar olabilecektir. Bu da yönetim istikrarı açısından iyidir.

Sıfır barajlı daraltılmış bölge sisteminde de koalisyon hükümetlerinin düşük barajlı sistemde olduğu gibi kurulabilme olasılıkları mevcuttur. Seçim simülasyonları her iki seçim sistemi alternatifinde de birinci partinin koalisyona zorlanmasının hemen hemen aynı oy oranı aralıklarında gerçekleştiğini göstermektedir: Yüzde 31-38 ve 29-38. Koalisyon sorunu açısından iki alternatif seçim sistemi arasında fark yoktur.

İki oy hakkına gelince. Her seçmene iki oy hakkı verildiği takdirde, sistemin temsil adaleti kapasitesinin daha da artması mümkündür. Önerilen sistemde ülke genelindeki 50 milletvekilinin seçimi ile seçim çevrelerinden seçilecek 550 milletvekilinin iki ayrı seçim sistemi gibi düşünülmesi mümkündür. Almanya'da olduğu gibi iki seçim için iki ayrı sandık koymak, seçmene de iki ayrı oy pusulası vermek doğru olacaktır. Ayrıca iki oy hakkının karma seçim sistemlerinin doğasında olduğunu belirtelim. İki oy hakkı her seçmenin oylarını farklı partiler için kullanacağı anlamına gelmez. Bununla birlikte, isteyen seçmenler ülke genelinde seçilecek 50 milletvekili için birinci tercihleri olan küçük partilere rahatlıkla oy verebileceklerdir.

İki oy hakkı, stratejik oy kullanma kaygısından kurtulan seçmenlerin birinci tercihlerinin gerçekçi bir biçimde yansımaları da sağlayacaktır.

Türkiye'nin gelecekte milletvekili seçimlerini mevcut sistem ile yapmaya devam etmesi, geçmişte olduğu gibi bir yandan temsil adaletini vahim ölçülerde çiğneme, diğer yandan da meşruiyet sorunu yaratma risklerinin devam etmesi anlamına gelir. Riskleri asgariye indirmek, ne yüzde 10 barajını aşağıya çeken bir değişiklik ile, ne de mevcut sistemi koruyup sadece 100 milletvekilini ülke genelinde barajsız seçerek mümkün olabilir. Riskleri önemli ölçüde azaltmanın yolunun, 600 sandalyeli bir parlamentoda, 50 milletvekilinin ülke genelinde barajsız nispi usulle, 550 milletvekilinin ise daraltılmış seçim çevrelerinde yine barajsız mevcut D'Hondt usulüyle belirlendiği ve seçmene iki oy hakkının verildiği bir seçim sisteminden geçtiğini düşünüyorum.

Seçim sistemi alternatiflerinin değerlendirilmesine geçmeden önce karşılaştıracağımız  seçim sisteminin temel özelliklerini aşağıdaki tabloda özetleyelim:

Alternatif seçim sistemleri

	Baraj	Seçim evresi MVK sayısı	MVK sayısı
Mevcut sistem	% 10	2 ila 33 arasında	550
DBMS*	% 5	2 ila 33 arasında	550
SBDBKS**	% 0	Azami 6 MVK, 128 bölge	550+ 50 ülke geneli

* Düşük Barajlı Mevcut sistem; ** Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölgesi Karma Sistem

Giriş

Mevcut seçim sisteminin aksaklıkları ve reform seçeneklerinin tanımlanması

12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'ye verdiği zararların arasında halen uygulanmakta olan seçim sistemini de saymamız gerekir. Askeri yönetim Türkiye toplumunu ideolojik olarak biçimlendirme çabalarının yanı sıra siyasal rejimi de tasavvurundaki dar kalıba sokmak amacıyla bir yandan son derece yasakçı bir siyasal partiler yasası dayatırken, diğer yandan 27 Mayıs 1960 sonrasında uygulanmaya başlayan nispi seçim sistemine “seçim barajını” dahil ederek iki partili bir rejim tasarlamak istedi.

Bu tasarı daha ilk adımda ANAP'ın 1983 seçimlerini kazanmasıyla çöktü. 1987 referandumundan sonra siyasal yasakların kalkmasıyla birlikte partiler rejimi bir bakıma çoğulcu, bir bakıma da aşırı parçalı bir nitelik kazandı. Ülke genelinde yüzde 10 olarak, seçim çevrelerinde de yüzde 20 ve üzeri olarak uygulanan çifte seçim barajı, 1990'lı yıllarda seçmenin önceden onayını almadan salt seçim sonrası siyasal pazarlık ve hesaplarla kurulan tutarsız koalisyon hükümetlerinin ülkeyi yönetmesinin (daha doğrusu yönetememesinin) yolunu açtı. Bu dönemde yönetim istikrarsızlığı had safhaya ulaştı ve bu istikrarsızlık peş peşe gelen ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynadı.²

Mevcut seçim sisteminin başlıca aksaklıkları

Halen yürürlükte olan yüksek barajlı D'Hondt usullü nispi seçim sisteminin sorun yaratan başlıca üç aksaklığı temsilde adaletsizlik, meşruiyet zaafı ve istikrarsız koalisyon hükümetleri yaratma özellikleridir. Bu üç önemli aksaklığa, illerin parlamentoda eşitsiz temsili, seçmen ile milletvekili arasındaki kopukluk ve seçmenlerin bir bölümünün ilk tercihleri yerine stratejik oy kullanmaya zorlanması gibi daha ikincil aksaklıklar da eklenebilir. Temsil adaletsizliği en yoğun olarak Doğu ve Güney Doğu'da Kürt etnik kimliği temelinde siyaset yapan partiler (bundan sonra kısaca Kürt partisi) açısından yaşanmaktadır.

² Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin (SAM) Haziran 2001'de yaptığı “Seçim Sistemi ve siyasal Partiler Araştırması”nda seçmenlerin yüzde 72'si koalisyon hükümetlerinin başarılı olamayacaklarını düşünürken, yüzde 81'i Meclis'te partilerin istikrarlı hükümetler kuramadığı eleştirisine katılıyordu.

Doğu ve Güney Doğu'da temsil sorunu

Olağan dışı seçim barajları yönetim istikrarını sağlayamadıkları gibi, siyasal parti sayısı arttıkça temsil adaletini de açıkça çiğner hale geldiler. 1995 yılında Anayasa Mahkemesi Anayasa'nın 67. maddesinde ifade edilen "yönetim istikrarı ile temsil adaletini bir arada gözetme" ilkesine istinaden seçim çevresi barajını iptal ederken, ülke genelindeki yüzde 10 barajını korudu. Oysa temsil adaletini bariz biçimde çiğneyen esas baraj ülke genelindeki barajdı. Nitekim 1990'lı yıllarda güçlenen Kürt siyasal hareketini temsil eden partiler Doğu ve Güney Doğu'da önemli seçmen desteğine sahip oldu. Bununla birlikte bu partiler etnik temelleri nedeniyle Türkiye genelinde ancak yüzde 5-6 civarında bir seçmen desteğine ulaşabildiler. Sonuçta Kürt partisi ya seçimlere katılmadı ya da katıldığında yüzde 10 barajını geçemediğinden Doğu ve Güney Doğu seçim çevrelerinde kazandığı milletvekillikleri diğer partilere verildi ya da temsilcileri bir başka partinin listelerinden Meclis'e girmeye çalıştı.

Kasım 2002 seçimlerinde söz konusu bölgede temsil adaletinin ne kadar ağır ölçüde çiğnendiği açıkça görülmüştür. Diyarbakır örneğini vermekle yetinelim. Bu seçimlerde DEHAP Diyarbakır'da oyların yüzde 56'sını alarak 10 milletvekilinden 8'ini çıkarmaya hak kazanmışken, bu milletvekilliklerinin 6 tanesi yüzde 16 oy alan AKP'ye, 2'si de sadece yüzde 6 oy alan CHP'ye verildi. Böyle bir sonuç hiç bir demokratik seçim sisteminde mümkün değildir. Siyaset bilimci ve seçim sistemi uzmanı Arend Lijphart'ın 1945-1990 döneminde 27 demokratik ülkede uygulandığını tespit ettiği 70 kadar farklı seçim sisteminden herhangi biri Kasım 2002 seçimlerinde uygulanmış olsaydı DEHAP mutlaka milletvekillikleri kazanmış olacaktı.³ İngiltere ve Fransa'da bir ya da iki turlu dar bölge çoğunluk sistemlerinde ulusal baraj olmadığından DEHAP çoğunlukta olduğu tek sandalyeli seçim çevrelerinin tümünde kazanacaktı. Ülke genelinde seçim barajı uygulayan ülkelerde de, ki baraj genelde yüzde 5'i geçmez, bölgesel güce sahip partilerin seçim çevrelerinde kazandıkları milletvekilliklerini korumalarını sağlayan kurallar vardır. Örneğin milletvekillerinin yarısının tek sandalyeli seçim çevrelerinde, diğerlerinin ise yüzde 5'lik ulusal barajı aşmak koşuluyla federal devletler düzeyindeki geniş seçim çevrelerinde nispi usulle belirlendiği Almanya'da bir parti tek sandalyeli üç seçim çevresinde birinci gelmişse o parti için yüzde 5 seçim barajı dikkate alınmaz ve tek sandalyeli seçim çevrelerinde

³ Arend Lijphart, "Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990. Oxford University Press, 1994.

kazandığı milletvekillikleri iptal olmaz. Dolayısıyla demokratik ülkelerde geçerli olan ister çoğunlukçu, ister karma, ister saf nispi sistemlerden herhangi biri uygulansaydı, barajın yüzde 10 olmasına rağmen DEHAP yine milletvekillikleri kazanacaktı.

Anayasa Mahkemesi'nin ülke genelindeki barajı kaldırmak yerine seçim çevresi barajını tercih etmesinin ardındaki siyasal amacın Kürt partilerinin TBMM'de temsilini engellemek olduğu aşîkârdır. Bu siyasal tercihin Kürt sorununun çözülmesi bağlamında ne kadar isabetli olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Seçim sistemi tartışması bağlamında ise söylenecek tek şey, eğer Anayasamızda temsil adaletinden söz ediliyorsa ve demokratik seçimlerin en temel ilkesi seçmenlerin oy verdikleri kişiler tarafından temsil edilmesi ise, belirli seçim çevrelerinde birinci gelen bir partinin parlamentoda temsil edilmemesi demokrasi açısından kabul edilemez. Ayrıca temsil adaletinin çiğnenmesine ancak yönetim istikrarına katkı yapması koşuluyla cevaz veren Anayasa'nın 67. maddesine de aykırıdır.

Bilindiği gibi 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerde Demokratik Toplum Partisi adını alan Kürt partisi ancak bağımsız adaylar göstererek TBMM'ye girebildi ve 21 milletvekili kazandı. Bununla birlikte, bu partinin bağımsız adaylarının aldıkları oylar dikkate alındığında seçim çevrelerinden 40'a yakın milletvekili kazanabileceği görülmektedir. DTP kazandığı 21 milletvekili ile TBMM'de parti grubunu sadece bir sandalye farkı ile kurabilmiştir. Parti Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığında iki eş başkanının milletvekillikleri düşürölünce, DTP yerine kurulan Barış ve Demokrasi Partisi ancak İstanbul bağımsız milletvekili Ufuk Uras'ın desteği ile grup kurabildi.

12 Haziran 2011 seçimlerinde DTP'nin yerine kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) yine bağımsız adaylarla seçime girdi ve yüzde 6 civarında oy alarak⁴ bu kez 36 milletvekili seçtirmeyi başardı.⁵ BDP aday gösterdiği seçim çevrelerinde alabileceği oy sayısını çok başarılı şekilde kestirip tabanını da iyi organize edince, yüzde 10 barajına hiç takılmadan çıkarabileceği tüm milletvekillerini çıkarmış oldu.⁶ Son iki seçimde Kürt partisinin bağımsız aday göstererek ulusal seçim barajını geçersiz kılması temsil adaletinin vahim şekilde çiğnenmesini engellemiş oldu. Ancak

⁴ 12 Haziran 2011 seçimlerinde tüm bağımsız adaylar toplamda yüzde 6,6 oranında oy aldılar. BDP'nin desteklediği adayların dışındaki bağımsız adayların oy oranları çok düşük olduğundan BDP'nin oy desteğinin yüzde 6 civarında olduğunu tahmin edebiliriz.

⁵ Diyarbakır'dan seçilen Hatip Dicle'nin milletvekilliği YSK tarafından iptal edilip boşalan sandalye AKP adayına verildiğinden BDP 35 milletvekili çıkarmış oldu.

⁶ Haziran 2011 seçimlerini barajı dikkate almadan BDP'nin yüzde 6 oy aldığı varsayımı altında simüle edildiğinde, simülasyon modeli (bkz ilerde açıklama), BDP'nin 35 milletvekili kazanacağını tahmin ediyor.

bu sonuç ne kalıcı ne de istikrarlı bir sonuçtur ve sürekli tekrarlanabileceğinin garantisi yoktur. Doğrudan seçime katıl(a)madığından BDP'nin Hazine'den destek alamaması da siyasal arenada adil rekabet açısından kabul edilemez.

Çöpe giden oylar: Temsil adaletinin genelde çiğnenmesi

Yüksek ülke barajının neden olduğu bir başka temsil faciası yine 3 Kasım 2002 seçimlerinde yaşandı. Bu seçimlerde barajı sadece iki parti, AKP ve CHP geçince, oyların yüzde 45'i çöpe gitti. Diğer bir ifadeyle, neredeyse her iki seçmenden biri parlamentoda temsil edilemedi. Böyle bir sonuç da hiç bir demokraside mümkün değildir. Dahası, bu seçimlerde AKP yüzde 34 oyla 550 sandalyeden 365'ini kazanarak tek başına iktidar olabildi. Bu kadar düşük azınlık oy oranıyla tek başına iktidar olabilmek, üstelik anayasal çoğunluğu burun farkıyla kaçırmak, demokratik seçim sistemlerinin izin verdiği bir olgu değildir.

Temmuz 2007 ve Haziran 2011 seçimlerinde barajı üç partinin geçmesi, Kürt partisinin de bağımsız milletvekilleri ile temsil edilebilmesi çöpe giden oy sayısını büyük ölçüde düşürdü. O kadar ki Haziran 2011 seçimlerinde temsil edilemeyen oy oranı yüzde 5 civarında kaldı. Ancak mevcut seçim sistemi yürürlükte kaldığı sürece Kasım 2002 seçimlerinde yaşanan temsil faciasının tekrar yaşanmayacağını hiç bir garantisi yoktur. Haziran 2011 seçimlerinde MHP yüzde 13 oy oranıyla barajın sadece 3 puan üzerine çıkabildi. Bazı kamu oyu anketleri seçim öncesinde bu partinin oy oranının yüzde 10 civarında olduğunu tahmin ediyorlardı. Bundan sonra yapılacak bir seçimde MHP'nin oyları yükselebileceği gibi düşebilir de. Oy oranı çok az bir farkla da olsa yüzde 10'un altına düştüğü, Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) gibi yüzde 3-5 oranlarında seçmen potansiyeline sahip partilerin bu potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve Kürt Partisi'nin şu veya bu nedenle bağımsız aday olanağından yararlan(a)maması durumunda TBMM'de temsil edilemeyen seçmen oranı rahatlıkla yüzde 20'lerin üzerine çıkacaktır.

Meşruiyet sorunu

Kasım 2002 seçimlerinde genel olarak temsil adaletinin vahim ölçülerde çiğnenmesi bir yana, ortaya çıkan sonuç çok ciddi bir meşruiyet sorununu da siyasal gündeme soktu. Neredeyse her iki seçmenden birinin parlamentoda temsil edilememesinin yanı sıra, aynı zamanda da bu olgunun bir sonucu olarak AKP'nin

yaklaşık olarak ancak her üç seçmenden ancak birinin desteğini alarak tek başına iktidar olması ve anayasa değişikliklerini referanduma götürme çoğunluğunu elde etmesi iktidarın meşru olup olmadığı tartışmasını başlattı.

Bu tartışma ile birlikte yönetim istikrarsızlığından farklı bir istikrarsızlık, bir çeşit rejim istikrarsızlığı baş gösterdi. Nitekim başlangıçta ekonomik istikrar açısından oldukça yararlı işlev gören ve bu nedenle kamuoyu tarafından desteklenen tek parti iktidarı, cumhurbaşkanlığı seçiminde, sadece muhalefet tarafından değil, ordu ve yüksek yargı tarafından da azınlık oyu gerekçe yapılarak, en hafif deyimle sert bir muhalefetle karşılaştı. Meclis'te cumhurbaşkanı çoğunluğu olsa da Cumhurbaşkanı tek başına seçmesinin meşru olmadığını düşünen siyasal muhalefet "367 krizi" olarak bilinen krizi yarattı. Aşırı düşük azınlık oyunun yarattığı meşruiyet tartışması, askeri darbe tehdidi, 27 Nisan e-muhtırası, AKP'ye açılan kapatma davası, erken seçim gibi siyasal rejimi bunalımın eşiğine getiren olaylar zincirinin oluşmasına yol açtı. Bu anti demokratik eylemler elbette meşru kabul edilemez, ancak aşırı düşük azınlık oyu ile parlamentoda büyük çoğunluk sağlanmasının neden olduğu siyasal gerilimler ve krizlerde yüzde 10 barajının önemli sorumluluğu olduğu da kabul edilmelidir.

Mevcut sistem yürürlükte kaldığı sürece 2002-2007 döneminde yoğun olarak yaşanan meşruiyet sorununun bir benzerinin ileride yaşanmayacağını garanti yoktur. Aşağıda, "tek parti iktidarı" bölümünde gösterileceği gibi, meşruiyet sorunun yaşanması için barajı sadece iki partinin geçmesi ve büyük miktarda oyun çöpe gitmesi gerekmiyor. MHP'nin barajı geçtiği, Kürt partisinin de bağımsız adaylar aracılığı ile parlamentoda temsil edildiği koşullarda dahi AKP çok düşük azınlık oyu ile mutlak çoğunluğu elde ederek tek başına iktidar olabilir.

Tutarsız koalisyonlar

1990'larda, aşırı parçalanmış siyasal partiler ortamı ile aşırı yüksek seçim barajı birleşince, mevcut seçim sistemi siyasal rekabete yıkıcı bir nitelik kazandırmıştı. Bu ortamda ideolojik konum itibarıyla birbirine en yakın partiler rakiplerini baraj altına iterek saf dışı bırakabilmek için kıyasıya çatışmaya giriştiler. Yıkıcı rekabet seçim sonrasında taktik pazarlıklarla oluşan tutarsız koalisyonlar üretti (DYP-SHP, RP-DYP, DSP-MHP-ANAP). Bu koalisyonların yarattığı yönetim sorunları ve popülizm 1994, 1999 ve 2001 ekonomik krizlerinde önemli rol oynadı.

Günümüzde Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ile BDDK gibi kurumların ekonomik ve finansal istikrarı güvence altına aldıkları iddia edilebilir. Evet bu

kurumsal yapı bir ölçüye kadar koalisyon hükümetlerinin popülizmini frenleyebilir, ama bir ölçüye kadar. Unutulmamalıdır ki, seçimlerden sonra taktik pazarlıklarla oluşturulan tutarsız koalisyonların önceden seçmen desteğini almamış olmalarının, yeni anayasa, Kürt sorunu, Kıbrıs orunu, gibi temel sorunların çözümünde büyük engeller oluşturması yüksek olasılıktır. Yönetim istikrarını gerçekleştirebilmek ya da en azından seçim sisteminin bu istikrara köstek değil destek olması için, kurulacak koalisyon hükümetinin, seçim öncesinde tutarlı bir program sunmuş, iç çatışmalarını asgariye indirmiş ve seçmenin mutlak çoğunluğunun olmasa bile kabul edilebilir makul bir çoğunluğunun desteğini almış bir hükümet olması gerekir. Barajı yüzde 5'e indirmekle yetinen sınırlı bir reformun koalisyon hükümetlerinin yaratacağı riskleri ekonomik kurumsal çıpalara rağmen bertaraf edebileceği çok şüphelidir.

Milletvekili dağılımında eşitsizlik (malaportionment)

Temsil adaletini açıkça çiğneyen, buna karşılık yönetim istikrarını ve genel siyasal istikrarı güvence altına alamadığı için meşruiyet sorunları yaratabilen yüzde 10 barajının yanı sıra mevcut seçim sisteminin başka aksaklıkları da söz konusudur. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz seçim sistemi yazınında “malaportionment” deyiimiyle ifade edilen milletvekili başına düşen seçmen sayısının seçim çevreleri arasında son derece eşitsiz dağılmasıdır. Küçük illerde kayıtlı seçmen başına milletvekili sayısı 35 bine kadar düşerken (Ardahan), bu rakam büyük illerde 110 bine kadar (İstanbul) çıkmaktadır. Bu muazzam eşitsizliğin başlıca nedeni Türkiye'nin seçim geleneğinde milletvekillerinin illerle özdeşleştirilmesidir.⁷

Milletvekillerinin seçim çevreleri arasında son derece eşitsiz dağılımının sakıncası sadece seçmenler arasında adaletsizlik yaratmaktan ibaret değildir. Türkiye genelinde küçük illerin bölgelere dağılımı türdeş olmadığından, eşitsiz milletvekili dağılımı bölgeler arasında temsil eşitsizliği yaratmaktadır. Doğu ile Batı arasında milletvekili başına düşen seçmen sayıları arasında önemli farklar vardır. Bu farkların parlamento bileşimini etkileyerek siyasal sonuçlar doğurması muhtemeldir.

⁷ Yukarıda anılan SAM'ın Haziran 2001 kamuoyu araştırmasında seçmenlerin yüzde 53,3, “büyük iller Meclis'te nüfuslarına göre daha düşük, küçük iller ise daha yüksek temsil edilmektedir” eleştirisine katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Milletvekili seçmen kopukluğu

Mevcut sisteminin yarattığı bir diğer aksaklık da seçmenle oy verdiği vekili arasındaki kopukluktur. TBMM'nin 550 milletvekilinin 342 tanesi 7 ve daha fazla sandalyeye sahip illerden seçilmektedir. Birinci gelen parti 7 milletvekiline sahip bir seçim çevresinde en az 3, çoğunlukla 4 milletvekili kazanacak güce sahip olmaktadır. Bu sayılar İstanbul gibi büyük illerde 15'i bulmaktadır. Bu koşullarda seçmenler milletvekili adaylarını tanımadan partilere oy vermektedirler.⁸ Ayrıca sistemde parti üyelerinin katıldığı bir önseçim mekanizmasının da olmadığı dikkate alınırsa, geniş seçim çevreleri parti içi demokrasiyi zayıflatmakta, lider egemenliğini güçlendirmekte, milletvekilinin seçmen tarafından izlenmesini olanaksızlaştırmakta, son olarak da, seçmen denetiminin eksikliği nedeniyle milletvekillerinin “siyasal kalitesini” olumsuz etkilemektedir.⁹

Stratejik oy kullanmaya teşvik

Mevcut seçim sistemi tek oy - tek tercih ilkesini benimsediğinden, yüzde 10'luk yüksek seçim barajı seçmenin bir bölümünü seçilme şansı görmediği ancak birinci tercih ettiği partiye oy vermek, seçim sistemi yazınında geçerli terimle “samimi oy” kullanmak yerine, stratejik oy kullanmaya, diğer ifadeyle kendine ve iktidara en yakın gördüğü partiye ya da iktidarda görmek istemediği partinin en güçlü rakibine oy vermeye zorlamaktadır.¹⁰ Haziran 2011 seçimlerinde SP ve BBP gibi partilerin seçmenlerinin AKP'ye yönelmelerinde stratejik oy kullanma kaygılarının yattığını kolaylıkla kestirebiliriz. Sistemin tek oy – tek tercih şeklindeki katılığı bir bölüm seçmenin temsil hakkını kısıtlarken, aynı zamanda siyasal kutuplaşmaya uygun bir zemin de yaratmaktadır.

⁸ SAM'ın adı geçen araştırmasında seçmenlerin yüzde 86,5'i, “seçim çevreleri çok büyük olduğu için seçmen oy verdiği partilerin adaylarını tanımıyor” eleştirisine katıldığını beyan etmiştir.

⁹ SAM'ın adı geçen anketinde seçmenlerin yüzde 84,8'i, “seçmen beğenemese de partilerin aday gösterdiği kişiler milletvekili seçilebiliyor” eleştirisine katıldığını beyan etmiştir.

¹⁰ SAM'ın adı geçen anketinde, “oy vermeyi düşündüğünüz partinin seçimi kazanma şansının bulunmadığı, buna karşılık en çok karşı çıktığınız partinin kazanma şansının yüksek olduğu bir durumda, asıl tercih ettiğiniz partiye mi, yoksa ikinci, üçüncü tercihiniz olan partiye mi oy verirsiniz?” sorusuna, seçmenlerin yüzde 62'si asıl tercihi olan partiye, yüzde 33'ü ise, ikinci ya da üçüncü tercihlerine yanıtını vermiştir. Diğer ifadeyle her üç seçmenden biri stratejik oy kullanmaya hazırdır.

Seçim sistemi reformu seçenekleri

Arend Lijphart seçim sistemlerinin tasnif edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda referans kabul edilen kitabında (bkz dip not 2) 1945-1990 döneminde incelediği 27 demokratik ölkede çoğunluk-nispi, tek tercih-birden fazla tercih, seçim çevresi büyüklüğü, seçim formülü, baraj gibi nesnel ve teknik kriterleri kullanarak 70 kadar farklı seçim sistemi belirliyor. Kuşkusuz bu sayı tüm demokratik ölkeler dikkate alındığında daha da artabilir. Ama zaten Lijphart'ın kitabında betimlenen farklı seçim sistemi sayısı yeterince yüksektir. Bu yüksek sayı bize seçim sistemi reformu yapılırken çok sayıda seçenek olduğunu göstererek bir bakıma 'uygun' bir seçim sisteminin bulunabileceğini ima eder.

Oysa pratikte bu hiç de kolay değildir. Her şeyden önce reformun amaçları, diğer ifadeyle seçim istemi değiştirilirken hangi hedeflerin gözetildiği iyi tanımlanmak zorundadır. Mevcut sistemin aksaklıkları dikkate alınarak teknik düzeyde bu aksaklıkları giderecek yeni bir sistem tasarlanabilir. Ancak bu tasarımın arkasında reformun amaçlarını ve hedeflerini paylaşılan bir parlamento çoğunluğu olmak zorundadır. Böyle bir çoğunluğun oluşması ise hiç kolay değildir ve belirli kısıtlar devreye girer. En önemli kısıt, bir partinin reformu desteklemesi için yeni sistemin aynı oy oranında bu partinin milletvekili sayısını mevcut sisteme göre düşürmemesinin gerekliliğidir. Ancak bu noktada belirsizlikler söz konusudur. Yeni sistemde belirli bir oy oranında seçilecek milletvekili sayısını kestirmek kolay olmayabilir. Önerilen yeni sistem ne kadar karmaşıık, mevcut sistemden de ne kadar uzaksa bu belirsizlik de o kadar artar. Bu nedenle yeni seçim sistemi önerileri ülkenin alıştığı ve yakından tanıdığı ana seçim sistemi ailesinin, devrim gibi istisnai durumlar dışında, pek dışına çıkmaz. Nispi sistemlere aşına olan ölkeler yeni sistemi de nispi sistem içinde tasarlamaya, çoğunluk usulüne ya da birden fazla tercihin yapılabildiği sistemlere aşına olanlar da bu sistemlerin çerçevesinde kalma eğilimindedirler.

Bu genel değerlendirme bağlamında Türkiye'de gündemdeki seçim sistemi reformunun 1960'dan beri uygulanan nispi seçim sistemi ailesinin dışına çıkma ihtimali vardır ama azdır. Çok partili rejime geçişte CHP iktidarı tarafından 1946 yılında kabul edilen aşırı çoğunluk sistemi bilindiği gibi 27 Mayıs darbesinin ardından yerini partilere aldıkları oy oranlarına az çok yakın oranda milletvekili sağlayan Nispi Seçim Sistemine bırakmıştır. Bu bağımlılık, mevcut sistemin aksaklıklarını en aza

indirgeyecek, güdülen amaçları da ideale en yakın ölçüde sağlayacak bir seçim sisteminin tasarlanmasının önündeki en büyük engeldir. Seçim sistemi reformu tartışılırken siyasal yapılabirlik açısından seçeneklerin kısıtlanabileceğini ve yeni sistemin mümkün en uygun sistem olmayabileceğini baştan kabullenmek gerekir.

Bu genel reform değerlendirmesini bitirirken birden fazla aksaklık söz konusu olup birden fazla amaç güdüldüğünde en uygun seçim sistemlerinin karma sistemler olduğunu belirtelim.

Yaklaşık 15 yıldır kendi zaviyemden mevcut seçim sisteminin değişmesi için çaba harcıyorum. Bu çaba çerçevesinde TÜSİAD'a üç araştırma raporuyla katkı yapmaya çalıştım.¹¹ Bu seçim sistemi reformu üzerine dördüncü raporum oluyor. Ayrıca sayısını hatırlamadığım miktarda küçük büyük pek çok makale yazdım. Erhan Bozdağ ile geliştirdiğimiz simülasyon modelleri¹² yardımıyla yaptığım analizler ve sınamalar mevcut sistemin yukarıda anılan aksaklıklarının asgariye indirilmesi açısından en etkili seçim sisteminin, 600 sandalyeli bir parlamentoda, 100 ya da 50 milletvekilinin barajsız ve tam nispi usulle ülke genelinde, 500 ya da 550 milletvekilinin ise tek sandalyeli seçim çevrelerinde iki turlu çoğunluk sistemi ile belirlendiği, "Nisbi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi" olarak adlandırdığım karma seçim sisteminde olduğunu gösteriyor.¹³ Ancak bu köklü seçim sistemi değişikliğine yukarıda açıkladığım kısıtlar nedeniyle ne iktidar ne de muhalefet sıcak bakıyor. Dolayısıyla bu seçeneğin gündemde olmadığını kabul etmek gerekiyor.

Halen siyasal sınıf, medya ve sivil toplum kuruluşları seçim sistemi reformu konusunda çoğunlukla yüzde 10 barajına odaklanmış durumdalar. Çoğunluk barajın indirilmesiyle (örneğin yüzde 5'e) mevcut sistemin aksaklıklarının büyük ölçüde giderilebileceğine inanıyor. Salt barajın indirilmesi aksaklıkları ancak sınırlı ölçüde giderebilir. Ama aynı zamanda aksaklıkları kısmen giderirken yeni sorunlar yaratma potansiyeli de göz ardı edilmemelidir. Seçim sistemi tartışmasına müdahil olan aktörlerin büyük bölümü seçim barajının yüzde 5'e çekilmesi konusunda mutabık. Bu

¹¹ "Seçim Sistemi Tartışması ve İki turlu Seçim sistemi", 1996, "Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim sistemi Simülasyon Modeli", 1998, "Karma Seçim sistemi ve Siyasal İstikrar", 2002. Bu 3 araştırma TÜSİAD'ın web sitesinde "Raporlar" bölümünden bulunabilir.

¹² Simülasyon modelleri ile ilgili ayrıntılı bilgi "Karma Seçim sistemi ve Siyasal İstikrar", TÜSİAD 2002 raporunun Ek-1'inde mevcuttur.

¹³ Bu istemin ayrıntılı bir analizi "Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim sistemi Simülasyon Modeli" başlıklı TÜSİAD raporunda (1998) mevcuttur. Bu sistem tek milletvekiline sahip il / seçim çevresi sayısını artıracığından milletvekili dağılımında eşitsizliği azaltmak için de etkilidir. Bu eşitsizlik daha da azaltılmak istenirse, ülke genelinde seçilen milletvekili sayısı 100'de 50'ye düşürülürken, illerde iki turlu çoğunluk usulü ile seçilecek milletvekili sayısını 500'den 550'ye çıkartılabilir.

bakımdan seçim sistemi reformunun siyasal açıdan yapılabilir seçeneklerinden ilkinin “Düşük Barajlı Mevcut Sistem” (DBMS) olarak adlandırabiliriz.

Seçim barajını yüzde 5’e çekmekle yetinecek bir reformun yetersizliklerini ve gündeme getireceği yeni sorunları aşağıda tartışacağız. Bu yetersizlikleri ve sorunları önemli ölçüde giderebilecek farklı bir alternatif tasarlamak mümkün. Önerim, milletvekili sayısının 600’e çıkarılması, bunların da 50’si ülke genelinde tam nispi usulle belirlenirken, 550’sinin milletvekili sayısı 6’yı geçmeyen daraltılmış seçim çevrelerinde barajsız mevcut D’Hondt usulü ile belirlenmesidir.¹⁴ Aynı zamanda bu karma sistemde seçmene iki oy hakkı vermek mümkündür. İki oy hakkının olumlu yönleri tartışma bölümünde ayrıca değerlendirilecektir. Bu sistemi de ikinci reform seçeneği olarak kabul ediyoruz.

Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi bu sistemde sıfır baraj ile Doğu ve Güney Doğu’da temsil sorununu kökten çözümlenirken, daraltılmış seçim çevreleri sayesinde aşırı parçalı bir parlamentonun temayüz etmesi de engellenmiş olmaktadır. Küçük partilerin temsili ise ülke genelinde tam nispi usulle belirlenecek 50 milletvekili sayesinde garanti altına alınmaktadır. Yüzde 2’ye yakın oy alan bir parti en azından bir milletvekili çıkarabilecektir.¹⁵ Bu seçeneği “Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistem” (SBDBKS) olarak adlandırabiliriz.

Bir diğer reform seçeneği Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından gündeme getirilmişti. Bu seçenekte 550 milletvekilinin 100 tanesinin ülke genelinde barajsız tam nispi usulle, 450’sinin de yüzde 10 barajı korunarak mevcut sistemle seçilmesi

¹⁴ Bu seçim sisteminin belirli oy dağılımları sonucu oluşacak parlamento bileşimlerini tahmin etmek için geliştirilen simülasyon modelde bu kurala uygun olarak 128 daraltılmış seçim çevresi oluşturuldu. Bu seçim çevrelerinin listesi ve çıkaracakları milletvekili sayısı Ek-1’de verilmiştir. 128 seçim çevresinin oluşturulması Sosyal Araştırmalar Merkezi (SAM) tarafından Anayasa Mahkemesi’nin milletvekili dağılımına dair yeni kuralı (her ile en az iki milletvekili) iptal etmesinden hemen önce yapılmıştır. Bu iptalin sonucunda YSK 12 Haziran 2011 seçimlerinde milletvekillerinin illere dağılımını eski kurala göre (her ile önce bir milletvekili vermek, kalanları en büyük artık kuralına göre tam nispi usulle dağıtmak) yapılmıştır. 12 Haziran seçimlerinde geçerli olan milletvekili dağılımı ile bu raporda kullanılan simülasyon modelindeki dağılım arasındaki fark marjinaldir. Mevcut dağılım simülasyon modelinin dağılımına kıyasla sadece 8 ilde birer milletvekili fark etmektedir. Bir milletvekili eksik iller, Afyon, Edirne, Mersin ve Bayburt, bir fazla milletvekiline sahip iller ise, Antalya, Bursa, İstanbul ve Şanlıurfa’dır.

¹⁵ Bu sistemde ülke genelinde seçilen milletvekili sayısı 50 yerine 100 olarak da belirlenebilir. Ancak bu durumda ya milletvekili sayısı 650’ye çıkarılmak zorundadır ya da illerden seçilecek milletvekili sayısı 550’den 500’e düşürülmek zorundadır. Milletvekili sayısının 650 olmasını kamuoyuna benimsetmek hiç de kolay olmayacaktır. Avrupa’da Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya’nın milletvekili sayıları 600’ün biraz üzerindedir. Bu bakımdan 600 sandalyeli bir parlamento milletvekili sayısının artırılmasına alerjik olan kamuoyuna açıklanabilir, ama 550 oldukça abartılı bir sayı olarak görülecektir. Alternatif olarak illerden seçilecek milletvekili sayısı 500’e düşürülebilir. Ancak bu şıkta da milletvekillerinin illere dağılımında zaten yüksek olan eşitsizlik daha da derinleşecektir. Bu nedenlerle ülke geneli milletvekili sayısının 50 olması 100 kıyasla daha optimal duruyor. Sisteme konulan bu nispi takviye küçük partilerin az da olsa parlamentoda temsilini sağlamak için düşünüldüğünden, 3 yerine 2, 6 yerine 3 milletvekiline sahip olmak temsilde adalet açısından fazla bir şey değiştirmeyecektir.

öneriliyordu. Bu seçim sisteminde Doğu ve Güney Doğu'da büyük miktarda seçmen desteğine sahip "Kürt" partisi BDP'nin ancak 5-6 milletvekili ile temsil edilmesi mümkün olabilir. Bu sistemde ülke genelinde yüzde 10 barajı devam ettiğinden yukarıda açıklandığı gibi BDP birinci ve ikinci geldiği seçim çevrelerinde yine milletvekili çıkaramayacak ve temsil adaleti bariz şekilde çiğnenmeye devam edecektir. AKP'nin önerdiği alternatif sistem mevcut seçim sistemi ile büyük ölçüde örtüştüğünden, mevcut sistemin temel aksaklıklarını da büyük ölçüde koruyacak, dahası illere sadece 450 milletvekili dağıtılacağından milletvekillerinin illere dağılımındaki eşitsizliği daha da artıracaktır. Bu nedenlerle AKP'nin önerdiği alternatifin seçim sistemi reformu olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu nedenle de değerlendirmeye almıyorum.

Sonuç olarak seçim sistemi reformunu iki alternatifte indirgemiş oluyoruz: Barajın yüzde 5'e düşürülerek mevcut sistemin diğer özelliklerinin korunduğu Düşük Barajlı Mevcut Sistem (DBMS) ile barajın tümden kaldırıldığı, buna karşın seçim çevrelerinin en fazla 6 milletvekiline sahip olacak şekilde daraltıldığı sistem. Bu sistemi de Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistem (SBDBKS) olarak adlandırıyoruz. Bu iki reform seçeneğinin mevcut seçim sisteminin aksaklıklarını ne ölçüde giderebileceğini ve amaçlanan hedeflere ne kadar hizmet ettiğini bu raporda tartışacağız.

Değerlendirme kriterleri

Raporda bu iki reform seçeneğini mevcut sistem ile üç temel kriter açısından karşılaştıracakız:

- 1- Temsilde adalet
- 2- Meşruiyet sorunu yaratan tek parti iktidarı
- 3- İstikrarsızlık yaratan tutarsız koalisyonlar

Bu üç kriter mevcut seçim sisteminin şikâyet edilen başlıca aksaklıklarını ve seçim sistemi reformundan nelerin amaçlandığını ifade ediyorlar. Meramı şu sorularla daha iyi ifade edebiliriz: Mevcut seçim sistemi temsilde adalet ilkesini bariz bir şekilde çiğniyor. Tasarlanacak yeni sistemde bu sorun azami ölçüde nasıl giderilebilir? Yine mevcut sistem temsil adaletini aşırı ölçülerde çiğnediği durumlarda yüzde 40'ın bir hayli altında bir azınlık oyuyla tek parti iktidarı yaratabiliyor. Böyle bir sonuç meşruiyet tartışmalarını gündeme getiriyor ve siyaseti istikrarsızlaştırıcı etki yapabiliyor. Bu

sorun yeni sistemde nasıl asgariye indirilebilir. Bu iki sorunu çözmek için seçim barajını indirme, hatta daha fazla temsil adaleti isteniyorsa D'Hondt formülü yerine daha nispi seçim formülleri kullanma gibi değişiklikler teknik olarak kolaylıkla yapılabilir. Ancak bu kez de Türkiye sürekli seçim sonrasında pazarlıklarla kurulan çok partili koalisyonlar tarafından yönetilmeye mahkûm olacaktır. Temsil adaleti büyük ölçüde sağlanırken siyasal istikrarsızlık riski nasıl bertaraf edilebilir? Raporda bu soruları yanıtlamaya çalışacağız.

Mevcut sistemin aksaklıklarını belirlerken temsil adaletsizliği, azınlık iktidarı ve tutarsız koalisyonlar olarak tanımladığımız temel sorunlara kıyasla daha tali nitelikte olduğunu düşündüğümüz iki aksaklığı, stratejik oy kullanmaya teşvik ve seçmen-milletvekili kopukluğu sorunlarını seçim sistemi reformunun amaçları arasına koymuyoruz. Yeri geldikçe önerilen iki reform seçeneğinin bu aksaklıkları ne ölçüde giderebileceğine değineceğiz.

Bölüm 1

Temsilde adalet

Seçim sistemlerini değerlendirmede temel kıstaslardan kuşkusuz en önemlisi, seçmenlerin tercihlerinin ne ölçüde parlamentoya yansıtılabildiğidir. Günümüzün demokrasilerinde halkın temsili esas olarak siyasal partilerin gösterdiği milletvekili adaylarının belirlenmesi yoluyla gerçekleşir. Partilerin serbestçe kuruldukları ve seçimlere katıldıkları bir ortamda, seçmenlerin siyasal görüş ve inançlarına uygun olarak özgürce parti tercihi yapabilmeleri ve bu tercihlerinin seçilen milletvekilleri aracılığı ile parlamentoya yansması demokratik rejimin temel ilkelerindendir. Dolayısıyla uygulanan seçim sisteminin bu temel ilkeyi kabul edilemez ölçülerde çiğnememesi gerekir. En azınlıktaki görüşler dahi parlamentoda temsil edilmelidir diye bir kural elbette yoktur. Bununla birlikte seçim sisteminin kimi özelliklerinin temsil adaletini bariz ve kabul edilemez ölçüde çiğnemesi de demokrasiyi zedeler.

Giriş bölümünde tanımladığımız iki alternatif seçim sisteminin mevcut sistem ile temsil adaleti açısından sistematik bir karşılaştırmasını yapalım. Bu karşılaştırma için daha önceki araştırma raporlarında kullandığımız simülasyon modelinin güncel koşullara uyarlanmış versiyonlarını kullanacağız.¹⁶

Kürt partisi, bugünkü adıyla Barış ve Demokrasi Partisi, seçmenlerinin Doğu'da ve Güney Doğu'da yoğunlaşması nedeniyle bu bölgenin seçim çevrelerinde birinci ya da ikinci parti olmasına rağmen ülke genelinde yüzde 10 barajının altında kaldığından parlamentoda hiç temsil edilememe durumuyla karşı karşıyadır. Bu sorun Temmuz 2007 seçimlerinde önemli ölçüde, Haziran 2011 seçimlerinde de tamamen

¹⁶ Simülasyon modellerinin özellikleri ve işleyişleriyle ilgili ayrıntılı bilgi "Karma Seçim Sistemi ve siyasal İstikrar" başlıklı TÜSİAD 2002 Raporunda mevcuttur. Rapora TÜSAD web sitesinden ulaşılabilir. Mevcut seçim sisteminin simülasyon modelini 12 Haziran seçimlerinde gerçekleşen oy ve milletvekili dağılımını dikkate alarak sınayabiliriz. Bilindiği gibi bu seçimlerde AKP yüzde 49,8, CHP yüzde 26, MHP de yüzde 13 oranında oy aldılar. Buna karşılık AKP 326 (Diyarbakır'dan BDP desteğiyle seçilen Hatip Dicle'nin YSK tarafından AKP'ye verilen sandalyesini saymıyoruz), CHP135, MHP de 53 milletvekilliği kazandı. Baraj dikkate alınmadığında ve BDP'ye yüzde 6 oy oranı verildiğinde simülasyon modeli AKP'ye 329, CHP'ye 134, MHP'ye 52. BDP'ye 35 milletvekili tahsis ediyor. Görüldüğü gibi hata payı AKP için +3, CHP, MHP ve BDP için -1 milletvekilidir. Bu hata payları olağanüstü düşüktür. Mevcut sistemle kıyaslanan iki alternatif seçim sisteminin simülasyon modellerini bu şekilde sınamak elbette mümkün değildir. Bununla birlikte bu simülasyon modellerinin de aynaya esaslara dayandığı dikkate alındığında, temsil adaleti, tek parti iktidarı ve tutarsız koalisyon kıstasları açısından karşılaştırılan üç seçim sisteminde simülasyon sonuçlarının düşük bir hata payı içinde güvenilir olduğunu kestirebiliriz.

bağımsız adaylar aracılığıyla kısmen aşılmıştır. Ancak giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi bağımsız milletvekilleri ile seçimlere girmek BDP'yi Hazine yardımından mahrum etmektedir. Ayrıca her seçimde 12 Haziran 2011 seçimlerindeki kadar başarılı olunmayabileceği, buna ek olarak da sürekli bağımsız adaylar aracılığı ile temsil edilmenin siyasal maliyeti olabileceği unutulmamalıdır.

Temsil adaletinde anahtar sorun ve iki senaryo

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi halen uygulanmakta olan seçim sisteminde temsil adaletsizliğinin anahtar unsuru Kürt kökenli vatandaşların büyük çoğunluğa sahip oldukları seçim çevrelerinde oyların çoğunu ya da çoğunluğuna yakın bir kısmını alan bir partinin ülke genelinde yüzde 10 barajını aşamaması nedeniyle kazandığı milletvekillerinin elinden alınarak diğer partilere verilmesidir. Bu bakımdan alternatif sistemlerde temsil adaletinin ne ölçüde gerçekleştiğini araştırırken önceliği bu sorunun çözümüne veriyoruz. Bununla birlikte diğer küçük partiler ile üç büyük partinin oy oranları ile parlamento temsil oranlarını da karşılaştırıyoruz.

Tablo 1'de mevcut seçim sistemi ile birlikte iki alternatif sistemin Kürt partisinin temsili sorununu ne ölçüde çözebildiğini ele alıyoruz. Burada kritik varsayım BDP'nin oy oranıdır. Düşük barajlı sistemde yüzde 5'lik baraj üzerinde kamuoyunda oldukça geniş bir mutabakat olduğunu ve geçmiş seçim sonuçlarını dikkate alarak BDP'nin oy oranını yüzde 5 ve 6 kabul edeceğiz. Bununla birlikte dikkate aldığımız diğer iki küçük partinin de, merkez sağ temsil eden Demokrat Parti (DP) ile İslamcı akımı temsil eden Saadet Partisi'nin (SP)¹⁷ yüzde 5 barajını geçtiklerini varsayıyoruz. Bu varsayımın amacı bu iki küçük partinin yüzde 5 barajını az bir farkla da olsa geçtikleri takdirde önerilen alternatif seçim sistemlerinde ne ölçüde temsil edilebileceklerini görmektir.

AKP ve CHP'nin oy oranlarını iki senaryolu tasarlıyoruz. Birinci senaryoda AKP'nin oy oranını Temmuz 2007 seçimlerinde aldığı oy oranına yakın bir düzeyde (yüzde 45) kabul ediyoruz. Bu kabul bir tahmin değil. Sadece birinci parti bu ölçüde yüksek oy aldığında, seçim sistemlerinin özelliklerine bağlı olarak temsil adaletinin nasıl etkileneceğini araştırmayı amaçlıyoruz. AKP'nin 12 Haziran seçimlerinde yüzde 50'ye yakın oy alması bilindiği gibi BBP ve SP gibi küçük sağ partilerin seçmenlerinin çoğunun Giriş bölümünde açıklandığı gibi stratejik oy kaygılarıyla AKP'ye

¹⁷ Bu partinin ismi seçimden seçime değişebilir. Ancak siyasal İslamcı akımın marjinal olmayan kalıcı bir seçmen tabanına sahip olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır.

yönelmesinden kaynaklanmıştır. Seçim sistemi temsil adaletini daha iyi sağlayacak şekilde reforma tabi tutulduğunda gerek merkez sağ gerek İslamcı hareketi temsil eden partinin ödünç oylarını AKP'den geri alması kuvvetle muhtemeldir. Birinci senaryoda CHP'nin oy oranını Haziran 2011 seçimlerindeki oy oranı olan yüzde 26'da kabul ediyoruz. CHP Mart 2009 il genel meclisi seçimlerinde yüzde 25 civarında oy almıştı. Keza MHP'nin oy oranı için de bu partinin 12 Haziran seçimlerinde aldığı yüzde 13 oyu kabul ediyoruz. Bu oy oranlarının bir iki puan az ya da çok olmasının alternatif seçim sistemlerinin temsil adaleti açısından karşılaştırılmasında sonucu değiştirecek öneme haiz olmadıklarını hatırlatalım. Tablo 1'de incelenen birinci senaryo son tahlilde yüzde 40'ın bir hayli üzerinde oy alan güçlü bir birinci partiden, yüzde 25 civarında oy alabilen bir ikinci parti ile yüzde 10 barajının biraz üzerinde oy alabilen bir üçüncü parti ile bölgesel oy yoğunlaşmasına sahip ama ülke genelinde ancak yüzde 5-6 kadar oy alabilen bir dördüncü partiden oluşan partiler sistemini esas almaktadır. Bu dört partiye bir de yüzde 5 civarında oy potansiyeline sahip merkez sağ ve İslamcı partiler eklenmiştir.

İkinci senaryoda, AKP'nin Kasım 2002 seçimlerinde aldığı yüzde 35 oyu bir bakıma bu partinin taban oyu kabul ederek esas alıyoruz. AKP'nin 10 puanlık oy kaybını diğer partiler arasında paylaşıyoruz. CHP'ye 3 puan, MHP, SP ve DP'ye 2'şer puan, BDP'ye 1 puan veriyoruz. İkincin senaryo birinci partinin yüzde 40'ın bir hayli altında kaldığı, ikinci parti ile farkın büyük ölçüde kapandığı, diğer partilerin de nispeten güçlü olduğu bir partiler sistemini temsil ediyor.

Bu iki oy dağılım senaryosunun üç farklı seçim sisteminde oluşturduğu milletvekili dağılımları Tablo 1'de veriliyor. Aynı oy dağılımının seçim sistemine göre oluşturduğu farklı parlamento bileşimlerini temsil adaleti açısından değerlendirmeden önce iki hususa dikkat çekelim. 1) Mevcut seçim sisteminde (MS) BDP barajı geçemediğinden hiç milletvekili çıkaramıyor. Bağımsız aday senaryosu konumuz dışında kalıyor. 2) SBDBKS seçim sisteminin 550 değil 600 milletvekili (550 + 50) içeriyor. Bu sistemde TBMM'de mutlak çoğunluk 276 değil 301'dir. Tablo 1'de SBDBKS sırasındaki parantez içindeki milletvekili sayıları, 128 seçim çevresinden seçilen 550 milletvekilinin partilere dağılan sayılarını göstermektedir. Toplam milletvekili sayısı ile aradaki fark her parti için ülke genelinde seçilen milletvekili sayısına eşittir. Parantez içindeki milletvekili sayıları mevcut sistemde belirlenen sayılar ile doğrudan karşılaştırılabilir.

Tablo 1: Oy ve milletvekili dağılımları

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Oy dağılımı Sen. 1 (%)	45	6	26	5	13	5	100
MS	340	0	149	0	61	0	550
DBMS	302	37	140	4	57	10	550
SBDBKS (128 seçim çevresinden)	356 (333)	35 (32)	151 (138)	4 (1)	50 (44)	4 (2)	600 (550)
Oy dağılımı Sen. 2 (%)	35	6	29	7	15	7	99
MS	284	0	179	0	77	0	550
DBMS	238	41	163	18	72	18	550
SBDBKS (128 seçim çevresinden)	270 (252)	39 (36)	188 (173)	8 (5)	74 (66)	21 (18)	600 (550)

MS: Mevcut Sistem; DBMS: Düşük Barajlı Mevcut Sistem; SBDBKS: Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistem

Temsil adaleti açısından simülasyonların verdiği milletvekili dağılımları 8 noktada özetlenebilir:

- 1- Temsilde adalet sorunun kilidi olan BDP Düşük Barajlı Mevcut Sistemde (DBMS) barajı geçtiği takdirde parlamentoda temsil adaletine uygun ölçüde, hatta biraz fazlasıyla temsil edilmektedir.¹⁸
- 2- Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistemde (SBDBKS) BDP oy oranlarına daha yakın düzeyde temsil edilmektedir.
- 3- Mevcut seçim sisteminde barajın yüzde 5'e düşürülmesi temsil adaletini kesinlikle garantilemez. Oy oranı yüzde 5 ile 6 arasında tahmin edilen BDP yaklaşık olarak her 8 seçmeninden birini kaybettiğinde az bir oy farkıyla yüzde 5 barajının altında kalacaktır. Buna karşılık Doğu ve Güney Doğu'nun pek çok seçim çevrelerinde birinci ya da ikinci parti olma durumu değişmeyecek, buna rağmen hiç milletvekili çıkaramayacak, kazandığı milletvekilleri de, çoğu AKP'ye olmak üzere, diğer partilere verilecektir. Barajın yüzde 5'e düşürülmesini talep etmek temsil adaleti açısından işlevsiz ve anlamsızdır. Böyle bir sorun barajın olmadığı SBDBKS'de doğal olarak

¹⁸ Senaryo 1'de yüzde 6 oyla 37 milletvekili ile yüzde 6,7 temsil oranı, Senaryo 2'de yüzde 6 oyla 41 milletvekili ile yüzde 7,5 temsil oranı. Bu fazladan temsil milletvekillerinin illere eşitsiz dağılımının (malaportionment) sonucudur.

namevcuttur. BDP'nin oyu yüzde 4,9'a düştüğünde, barajın yüzde 5 olduğu DBMS'de bu parti hiç milletvekili çıkaramazken, SBDBKS'de 31'i illerden olmak üzere 33 milletvekili çıkarmaktadır.

- 4- Merkez sağın temsilcisi DP gerek DBMS'de gerek SBDBKS'de yüzde 5 barajını geçse bile yüzde 5 oy oranı ile sadece 4 milletvekili ile temsil edilebilmektedir. Bununla birlikte oy oranı 2 puan artarak yüzde 7 olduğunda, milletvekili sayısı DBMS'de 18'e yükselmektedir (temsil oranı yüzde 3,3). Buna karşılık SBDBKS'de yüzde 7 oy oranıyla milletvekili sayısı 8 ile sınırlı kalmaktadır (temsil oranı yüzde 1,5). Bu farkın nedeni D'Hondt sisteminin daraltılmış seçim çevrelerinde küçük partilerin sandalye kazanmasına izin vermemesidir. Bu adaletsizlik aşırı parçalı parlamentonun engellenmesi amacıyla tutarlıdır.
- 5- İslamcı akımın temsilcisi SP yüzde 5 oy oranında DBMS'de DP'ye kıyasla 6 fazlasıyla 10 milletvekili çıkarırken SBDBKS'de aynı oy oranıyla sadece 4 milletvekili çıkarabilmektedir. Bu sonuç daraltılmış bölge sisteminin beklenen sonucudur. Yüzde 7 oranında SBDBKS sonuçları farklılaşmaktadır. DP 8 milletvekilinde kalırken, SP'nin milletvekili sayısı 21'i bulmaktadır. Bu sonuç SP'nin DP'ye kıyasla daha fazla bölgesel oy yoğunlaşmasına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen temsil oranının yüzde 3,7'de kaldığını belirtelim.
- 6- AKP D'Hondt sistemine uygun olarak birinci parti olması sayesinde oy oranlarının üzerinde temsil edilmektedir. Yüzde 45 oy oranında, alternatif seçim sistemlerinin tablo 1'deki sırasıyla AKP'nin temsil oranları, yüzde 61,8, 54,9 ve 59,3'dür. Aynı oranlar yüzde 35 oyda, yüzde 51,6, 43,3 ve 45,0'dir.
- 7- Mevcut sistemde AKP'nin yüzde 35 oyla az bir farkla da olsa (284 milletvekili) mutlak çoğunluğu alabildiğine, ama diğer iki alternatif sistemde alamadığına dikkat çekelim. Bu konuyu "Tek parti iktidarı" bölümünde ayrıntılı olarak analiz edeceğiz. Yine de şimdiden birinci partinin yüzde 35 gibi oldukça düşük azınlık oyuyla mevcut sistemde üç partinin barajı geçmesine rağmen (Kasım 2002'nin aksine MHP'nin de barajı geçtiği varsayılıyor) tek parti iktidarı kurarak meşruiyet sorunları yaratabileceğini, ancak bu durumun dikkate alınan iki alternatif seçim sisteminde mümkün olmadığını belirtelim.

- 8- CHP'nin her üç sistemde ve her iki oy senaryosunda temsil oranının oy oranına çok yakın bir aralıkta oluştuğunu belirtelim. Oy dağılım senaryolarında üçüncü parti durumunda olan MHP'nin temsil oranları oy oranlarının biraz altında oluşmaktadır.

Temsilde adalet kıstasına göre genel değerlendirme

Barajın yüzde 5'e düşürülmesi temsilde adalet kıstasının temel sorunu olarak belirlediğimiz "Kürt" partisinin TBMM'de temsilini garanti etmez. Sorunun kaynağı bu partinin önemli miktarda seçim çevresinde birinci ya da ikinci parti olmasına rağmen temsilden yoksun bırakılmasıdır. Bu partinin ülke genelindeki oy oranı az bir farkla barajın altına düştüğü takdirde söz konusu seçim çevrelerinde birinci ya da ikinci parti olma özelliği değişmeyecek, ama buna rağmen "Kürt" partisi yine temsilden yoksun bırakılacak ve baraj tartışmasında başa dönecektir. Ayrıca yüzde 5 barajı bölgede fiili bir baraj oluşturarak Güney Doğu'da çoğulcu bir partiler sisteminin gelişmesine de set çekecek, BDP'ye ya da onun devamı olan partilere bölgede fiili siyasal tekel verecektir. Barajın yüzde 5'e düşürülmesi savunulurken üzerinde hiç durulmayan bu potansiyel soruna sonuç bölümünde tekrar döneceğiz. Sorunu kökten çözmenin yolu barajı sıfırlamaktır.

Küçük partilerin uygulanmakta olan sistemde sıfır olan temsil şansları DBMS'de, oy oranlarına yakın olmasa da, mümkün hale gelmektedir. Ancak yüzde 5 gibi nispeten yüksek bir baraj olduğu sürece bu partilerin temsili bu sistemde garanti değildir. Barajın sıfırlanması bu bakımdan da gereklidir. SBDBKS'de küçük partiler az da olsa temsil edilebilmektedirler. Birinci gelen partinin D'Hondt sisteminin sonucu olarak oy oranının üzerinde temsil edilmesi yönetim istikrarı hedefiyle tutarlıdır. İkinci ve üçüncü partilerin oy oranları ile temsil oranları arasındaki farklar ise tartışma yaratacak ölçüde yüksek değildir.

Bölüm 2

Tek parti iktidarı ve meşruiyet sorunu

Sorunun tanımı

Alternatif seçim sistemlerini karşılaştırırken dikkate aldığımız ikinci kıstas, bu sistemlerin meşruiyet sorunu yaratacak ölçüde düşük oy oranıyla tek parti iktidarları yaratma eğilimidir. Tek parti iktidarında meşruiyet sorunu hangi azınlık oyu düzeyinden itibaren başlar? Bu sorunun net bir 'bilimsel' yanıtı yoktur. Her toplumun azınlık iktidarlarını kabullenme eşiği farklıdır. Bu farklılık, azınlık oyuyla iktidara gelen partinin demokrasi ile ilişkisinin niteliğine bağlı olduğu kadar, toplumların özgün tarihsel deneyimlerine de bağlıdır. Genel teamül, yüzde 40'ın altının meşruiyet sorunu yaratmaya uygun bir zemin ortaya çıkaracağı şeklindedir. Ama örneğin Almanların tek parti iktidarı için yüzde 47-48'den daha düşük bir oy oranını kabullenecekleri çok şüphelidir. Alman seçim sistemi de bu ihtimali bertaraf edecek şekilde tasarlanmıştır. Buna karşılık komşumuz Yunanistan'da seçim sistemi, yüzde 40 eşiğini aştığı takdirde merkez solu ve merkez sağı temsil eden iki büyük partiden birini (PASOK / Yeni Demokrasi) iktidara taşıyacak kuralları içerir.¹⁹

Türkiye'de meşruiyet sorunu yaratmayacak oy oranı eşiği kaç olabilir? Kasım 2002 seçimlerinde AKP'nin yüzde 35 gibi oldukça düşük bir oy oranıyla tek başına iktidara gelmesi, Giriş bölümde açıklamaya çalıştığımız gibi Cumhurbaşkanlığı seçiminde ve ertesinde, meşruiyet tartışmalarına bağlı olarak ciddi siyasal istikrarsızlık yarattı. AKP'nin Temmuz 2007 seçimlerinde oy oranını yüzde 46'ya yükseltmesi bu tartışmalara son verdi. Bununla birlikte, anketlere göre neredeyse her üç kişiden birinin AKP iktidarının "sivil dikta" yaratmaya yatkın olduğuna inanması, Türkiye'de azınlık iktidarı çıtasının nispeten yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ama aynı zamanda koalisyon hükümetlerinin 1990'larda ekonomiye ve siyasal istikrara verdikleri zararlar hafızalardan silinmemiştir. Seçim sistemlerini meşruiyet sorunu yaratan tek parti iktidarları açısından karşılaştırabilmek için metodoloji gereği bir oran belirlemek zorundayız. Bu oranı istikrarsızlık riskini de dikkate alarak yüzde 40 olarak kabul etmek, herkesi tatmin etmese bile, sanırım çoğunluk için uygun olacaktır.

¹⁹ Bu satırlar yazıldığında ekonomik kriz Yunanistan parti sistemini henüz dağıtmamıştı. Bu ülkede yüzde 40 oy alacak parti halen mevcut değildir.

Tablo 2, 3 ve 4’de sırasıyla Mevcut Sistemde (MS), Düşük Barajlı Mevcut Sistemde (DBMS) ve Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölgesi Karma Sistemde (SBDBKS) birinci gelen partinin tek başına iktidara gelebilmesi için gereken en düşük oy oranı belirlenmeye çalışılıyor. Bir bakıma her üç seçim sisteminde tek parti iktidarına izin veren minimal oy oranı çıtasını belirlemeye çalışıyoruz. Bu çita (oy oranı) ne kadar düşük olursa meşruiyet sorunu yaratma potansiyeline sahip bir tek parti iktidarının gerçekleşme ihtimali de o kadar yüksek olacaktır.

Bilindiği gibi TBMM’de mutlak çoğunluk 550’nin yarısının bir fazlası olan 276’dır. Mevcut seçim sisteminde yüzde 10’luk baraj nedeniyle Kürt partisi çok büyük olasılıkla Temmuz 2007 ve Haziran 2011 seçimlerinde olduğu gibi bağımsız adaylarla seçime girecektir. Bu yöntemle 35 civarında milletvekili çıkabileceğini ve bu milletvekillerinin çoğunun AKP’den alındığını dikkate alarak, simülasyon modelinin tahmin ettiği milletvekili dağılımını mevcut sistemde şu şekilde değiştiriyoruz: AKP: Tahmin - 32, CHP: Tahmin - 2, MHP: Tahmin – 1; BDP: 0 + 35;. Diğer ifadeyle, simülasyonun belirlediği AKP milletvekili sayısından 31, CHP’den 3, MHP’den 1 milletvekili düşüyoruz, BDP’ye 0 yerine 35 milletvekili yazıyoruz.²⁰ Bu dağılımı Haziran 2011 seçimlerinin sonuçları dikkate alınarak belirledik. Hata payı bir kaç milletvekili ile sınırlıdır. Bu hata payı tek parti iktidarı için gereken asgari oy oranlarını değiştirecek büyüklükte değildir.

Buna karşılık barajın yüzde 5’e düşürüldüğü alternatifte (DBMS) ve barajın sıfırlandığı diğer alternatifte (SBDBKS) BDP’nin seçime bizzat katılacağını varsayıyoruz. Dolayısıyla tablo 3 ve 4’de yer alan milletvekili dağılımları doğrudan simülasyon modelinin tahmin ettiği sayılardır. SBDBKS’de toplam milletvekili sayısının Türkiye genelinde seçilen 50 milletvekilinin eklenmesiyle 600 olduğunu, dolayısıyla mutlak çoğunluğun da 276’dan 301’e çıktığını hatırlatalım.

²⁰ AKP milletvekili Haluk Özdalga Taraf gazetesinde yayınladığı “Ak Parti’nin milletvekili sayısı niçin azaldı?” başlıklı yazısında BDP destekli bağımsızların CHP’den 1 milletvekili (Adana), MHP’den ise iki milletvekili (Mersin ve Kars) aldıklarını belirliyor. Ancak bir başka seçimde bu rakamlar değişebilir. Daha çok oy alan partinin son milletvekilini bağımsız adaya kaptırma ihtimali daha yüksek olduğundan simülasyonlarda CHP’den 2, MHP’den 1 milletvekili düşüyoruz. Bu marjinal rakamların tek parti çıtası oy oranlarını en fazla 1 puan kadar etkileyebildiğini belirtelim.

Mevcut sistemde (MS) tek parti iktidarı

Günümüzde tek parti iktidarının yegâne adayı AKP olduğundan, oy dağılımı senaryolarımızı bu partiyi tek başına iktidara getiren oy oranlarının araştırılması ile sınırlıyoruz. Ancak bir fikir vermek için CHP'nin mevcut seçim sisteminde tek başına iktidar olabilmesi için AKP'ye kıyasla 5 yüzde puan daha fazla oy alması gerektiğini (yüzde 34'e yüzde 39) belirtelim.²¹ Amacımız tek parti iktidarı yaratan en düşük oy oranlarını belirlemek olduğundan, MS'de barajın yüzde 10 olduğunu dikkate alarak, DP ve SP için oy oranlarını yüzde 9, BDP için yüzde 6, simülasyon modellerine dahil ettiğimiz 6 partinin toplam oy oranını da yüzde 97-98 olarak kabul ediyoruz. Dolayısıyla, AKP, CHP ve MHP toplamda yüzde 73 oyu paylaşıyorlar. Çok küçük partilerin toplam oy oranını da zımnen yüzde 2-3 olarak kabul etmiş oluyoruz. Oy dağılımını bu şekilde değiştirmemizin nedeni, tek parti iktidarı yaratan olabilecek en düşük oy oranını belirlemektir. Bu oranı araştırırken MHP'nin yüzde 10 barajını geçeceğini varsayıyoruz. Aksi takdirde tek parti çıtasının mevcut sistemde CHP oyuna bağlı olarak daha da düşebileceğini belirtelim.²²

MHP'nin barajı geçeceğini kabul ederek, mevcut seçim sisteminde (MS) tek parti iktidarına yol açan asgari oy oranını belirlemek için iki farklı oy dağılımı tasarladık: Tablo 2 Senaryo 1'de nispeten zayıf CHP (oy oranı yüzde 21), buna karşılık güçlü MHP (oy oranı yüzde 18), Senaryo 2'de nispeten güçlü CHP (oy oranı yüzde 28), nispeten zayıf MHP (oy oranı yüzde 11) varsayıyoruz. BDP'nin yüzde 6'lık oy oranını desteklediği bağımsız adayların aldığı oy oranı olarak kabul ettiğimizden parantez içine aldık.

Tablo 2'de yer alan her iki oy dağılımı senaryosu da mevcut sistemde AKP'nin tek başına iktidar olabilmesi için asgari oy oranını yüzde 34-35 olarak tahmin ediyor. Ayrıca BDP'nin bağımsız milletvekilleri çıkarmadığı seçimlerde TBMM'de çoğunluğu elde etmek için AKP'ye yüzde 32'nin yeteceğini de belirtelim. Bu oranların yüzde 40 olarak belirlediğiniz meşruiyet çıtasının çok altında kaldıkları açıktır. Dolayısıyla

²¹ CHP'nin tek parti iktidarı eşliğinin AKP'ye kıyasla yüksek olmasının başlıca nedeni oylarının belirli bölgelere yoğunlaşmış olması, bu bölgelerin de daha ziyade çok sayıda milletvekili çıkaran büyük iller olmasıdır. Bununla birlikte simülasyon modeli CHP'nin bu özelliğinin oylarının çok büyük ölçüde artmasına rağmen korunduğunu varsaydığından, CHP'nin tek parti eşliğini yüksek tahmin etmektedir. İktidara aday olan bir CHP'nin oy oranı ülke genelinde kaçınılmaz olarak daha dengeli dağılacaktır. Bu nedenle CHP'nin tek başına iktidar olabilmesi için gerekli oy oranının yüzde 39'dan bir kaç puan daha düşük olacağını kestirebiliriz.

²² AKP ve CHP'nin dışında kalan BDP dahil 4 partinin yüzde 8-9 civarında oy alarak kıl payı barajın altında kaldıkları, buna karşılık AKP'nin yüzde 31, CHP'nin yüzde 34 oy aldığı uç bir senaryoda AKP 291 milletvekili kazanarak ikinci parti olmasına rağmen tek başına iktidar olabiliyor. Böyle bir sonucun yaratacağı siyasal depremi tahmin etmek güç olamasa gerek.

mevcut seçim sistemi MHP'nin barajı geçtiği senaryolarda dahi meşruiyet sorunları yaratmaya olasılığı küçümsenemeyecek kadar yüksektir.

Tablo 2: Mevcut seçim sistemi, tek parti iktidarı asgari oy oranı

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Oy dağılımı Sen. 1 (%)	34	(6)	21	9	18	9	97
MS	276	35	128	0	111	0	550
Oy dağılımı Sen. 2 (%)	35	(6)	28	9	11	9	98
MS	276	35	186	0	53	0	550

Düşük barajlı sistemde (DBMS) tek parti iktidarı

Tablo 3'de mevcut sistemin aynen korunduğu ama barajın yüzde 5'e düşürüldüğü seçim sisteminde (DBMS), AKP'nin tek başına iktidara gelebilmesi için asgari oy oranının kaçta yükseleceğini araştırıyoruz. Baraj aşağıya çekildiğinde, birinci tercihlerine oy vermek yerine stratejik oy kullanan seçmenlerin sayısı azalacaktır. Bu davranış değişikliğinin en fazla SP ile DP'nin yararına olması beklenir.²³ Bu bakımdan iki senaryo öngörüyoruz: Senaryo 1'de SP, DP'nin oy oranlarını yüzde 5 barajının biraz üzerinde, BDP'nin oranını yüzde 6, CHP ve MHP'nin oy oranlarını ise, üç büyük partinin oy oranı yüzde 82'yi geçmeyecek şekilde olabildiğince yüksek belirliyoruz. Altı partinin toplam oy oranını yine yüzde 97 kabul ediyoruz. Senaryo 2'de, stratejik oy kullanan seçmen sayısının azaldığı varsayımı altında SP ve DP'nin oylarının yükseldiğini, bu ölçüde de CHP ve MHP'nin oylarının azaldığını varsayıyoruz.

²³ Türkiyeli seçmenlerin stratejik oy kullanma eğilimlerini ölçmeye yönelik bildiği tek araştırma Andy-Ar araştırma şirketi tarafından yapılmış ve Mart 2011'de yayınlanmıştır. Andy-AR stratejik oy kullanma eğilimine dair bulgularını şöyle ifade ediyor: "Araştırmamızın en dikkat çeken sonuçları ise seçim barajının yüzde 10'dan yüzde 5'e düşürülmesi halinde seçmenin oy tercihinde nasıl bir değişim olacağıdır. Eğer seçim barajı yüzde 5'e indirilirse, mevcut araştırmamıza göre AK Parti yüzde 8,5, CHP yüzde 5,3, MHP yüzde 2,6 oy kaybına uğruyor. Oyunun boşa gideceğini düşünerek güçlüden yana tercih yapmak zorunda kalan seçmenin, seçim barajının yüzde 5'e düşürülmesi halinde HASPARTİ ve BBP'yi meclise taşıyacağı görülüyor. Böyle bir durumda HAS PARTİ yüzde 7,3'e, BBP ise yüzde 5.2'ye yükseliyor. Bağımsız adaylarla seçime giren ve parti olarak oyu yüzde 6'larda olan BDP'de ise seçim barajının düşürülmesi halinde büyük bir artış yaşanmaması dikkat çekiyor." Bilindiği gibi 12 Haziran 2011'de Saadet Partisi Has Parti'den daha yüksek oy aldı. Araştırmada Demokrat Parti'nin görünmemesi ilginç. Merkez sağ tümüyle AKP tarafından asimilasyona uğramış olabilir mi? Araştırılmaya değer.

Tablo 3: Düşük Barajlı Mevcut Sistem’de tek parti iktidarı asgari oy oranı

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Oy dağılımı Sen.1 (%)	40	6	28	5	14	5	98
DBMS	281	39	153	5	62	10	550
Oy dağılımı Sen. 2 (%)	39	6	24	8	12	8	97
DBMS	283	38	134	23	50	22	550

Tablo 3’de yer alan her iki senaryoda da AKP’nin tek başına iktidara gelmesi için gereken asgari oy oranı yüzde 39-40 çıkıyor. Bu oran beklendiği gibi tek parti çıtası olarak mevcut sistemde tespit ettiğimiz yüzde 34-35 oy oranının bir hayli üzerinde, meşruiyet sorunu açısından sınır kabul ettiğimiz yüzde 40’a da hemen hemen eşittir.

Barajın yüzde 5’e çekilmesine rağmen tek parti iktidarı için gereken asgari oy oranının nispeten düşük çıkması farklı bir açıdan da değerlendirilebilir: Barajın yüzde 5 olması, AKP’nin tek başına iktidara gelme şansını muhalif kesimlerin beklediği ölçüde azaltmamaktadır. Bu sonuç, yüzde 40 oranını meşruiyet sınırı olarak kabul etmek koşuluyla, yüzde 10 barajını düşürmenin AKP’nin tek başına iktidara gelmesine engel olmayacağı şeklinde de değerlendirilebilir.

Sıfır barajlı sistemde (SBDBKS) tek parti iktidarı

Baraj sıfırlanıp seçim çevreleri daraltıldığı, buna ek olarak da TBMM’de milletvekili sayısı 600’e çıkarılarak ilave 50 milletvekili ülke genelinde tam nispi usulle belirlendiği karma seçim sisteminde (SBDBKS) tek parti iktidarı eşiği yüzde 39-40’dan ne kadar daha aşağıya inebilir? Son olarak bu sorunun yanıtını arayacağız. Bu sistemde düşük barajlı sistemde olduğu gibi küçük partilerin seçmenlerinin stratejik oy kullanmaktan vazgeçmeleri sonucu nispeten yüksek oy oranlarına çıkacaklarını kabul ediyoruz. Altı partinin toplam oy oranını yine yüzde 98 alıyoruz. İki senaryo tasarlıyoruz. Birinci senaryoda bu sistemde AKP’nin en az hangi oy oranıyla tek başına TBMM’de çoğunluğu sağlayacağını araştırıyoruz. Bu amaçla CHP’nin oyunu nispeten düşük (yüzde 24), DP ve SP’nin oylarını ise yüksek (yüzde 8) kabul ediyoruz. AKP’nin oy kaybına bağlı olarak MHP’nin oy oranını yüzde 14 alıyoruz.

İkinci senaryoda AKP'nin oy kaybettiği bir ortamda CHP'nin oylarının düşmesi pek gerçekçi sayılmayacağından CHP'nin oy oranını yüzde 27'ye yükseltiyoruz, aynı zamanda da DP'nin ve SP'nin oy oranlarını daha gerçekçi bir düzeye, sırasıyla yüzde 5 ve 7'ye indiriyoruz.

Simülasyonlara bir üçüncü senaryo ekleyerek AKP'nin kaybettiği varsayılan oylarının barajın sıfırlanmasına rağmen daha çok CHP ve MHP'ye daha az SP'ye ve DP gittiği durumda tek parti çıtasını test ediyoruz. Bu amaçla CHP ve MHP'nin oy oranlarını ikinci senaryoya kıyasla ikişer puan yükselterek sırasıyla yüzde 29 ve yüzde 16 varsayıyor, buna karşılık SP ve DP'nin oy oranlarını ikişer puan azaltarak sırasıyla yüzde 3 ve 5 varsayıyoruz. Tablo 4'de bu varsayımlar altında SBDBKS'de AKP'nin tek başına iktidar olabilmesi için gereken asgari oy oranları yer alıyor.

Tablo 4: Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölge Karma Sistem'de tek parti iktidarı asgari oy oranı

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Oy dağılımı Sen. 1 (%)	38	6	24	8	14	8	98
SBDBKS	305 (285)	36 (33)	148 (136)	16 (12)	69 (62)	26 (22)	600 (550)
Oy dağılımı Sen. 2 (%)	39	6	27	5	14	7	98
SBDBKS	307 (287)	36 (33)	171 (157)	3 (1)	63 (56)	20 (16)	600 (550)
Oy dağılımı Sen. 3 (%)	39	6	29	3	16	5	98
SBDBKS	305 (285)	36 (33)	173 (158)	2 (1)	78 (70)	6 (3)	600 (550)

Görüldüğü gibi baraj sıfırlanıp buna karşın seçim çevreleri daraltıldığında tek parti iktidar eşiği yüzde 39-40'dan 38-39'a sadece 1 yüzde puan düşüyor. Simülasyon modelinin yaklaşık 1 puan olarak tahmin ettiğim hata marjı dikkate alındığında tek parti iktidar eşiğinin her iki sistemde de hemen aynı olduğu kabul edilebilir. Bu noktada simülasyonların amacının olabilecek tek parti iktidarına yol açan olabilecek en düşük oy oranını araştırmak olduğunu bir kez daha hatırlatalım. Tablo 4'de yer alan iki simülasyonda da birinci partinin (AKP) önemli ölçüde oy yitirdiği varsayılıyor. AKP'nin kayıp oyları ağırlıklı olarak iki küçük muhalefet partisine de gitse, iki büyük

muhalefet partisine de gitse sonuç değişmiyor. Tek parti çıtası yüzde 39 civarında çıkıyor. Bu arada daraltılmış seçim çevrelerinin beklendiği gibi küçük partilerin parlamento temsil oranlarını barajın yüzde 5'e indirildiği ancak mevcut sistemin seçim çevresi düzeninin korunduğu alternatifte kıyasla azalttığını not edelim.

Tek parti iktidarının yaratabileceği meşruiyet sorunu açısından üç alternatif seçim sisteminin karşılaştırılmasını üç noktada özetleyebiliriz:

1- Baraj yüzde 10'da kaldığı sürece AKP'nin yüzde 34-35 gibi oldukça düşük bir azınlık oyu ile tek başına iktidar olması mümkündür. Mevcut sistemle devam edildiği takdirde Türkiye'nin gelecekte meşruiyet sorunlarının yaratacağı siyasal istikrarsızlıklarla karşılaşma ihtimali yüksektir.

2- Mevcut sistemin diğer öğelerine dokunmadan salt barajın yüzde 5'e indirilmesiyle oluşturulacak alternatif seçim sistemi ile barajın sıfırlanarak seçim bölgelerinin daraltıldığı sistemde AKP'yi tek başına iktidar yapan asgari oy oranı yüzde 39-40 çıkmaktadır. Buna karşılık barajın sıfırlandığı ama seçim çevrelerinin daraltıldığı sistemde tek parti çıtası beklenenin aksine hemen hemen hiç değişmeyerek yüzde 39 civarında tahmin edilmektedir. Tek parti çıtasının bu düzeyi meşruiyet sınırı olarak kabul ettiğimiz yüzde 40 oy oranına çok yakındır.

3- Varsayılan oy oranları tek parti iktidar eşiğini tahmin etmeye yönelik sınırlardır. Büyük olasılıkla gerçek bir seçimde AKP ya bu oy oranlarının altında kalarak çoğunluğunu yitirecek ya da üstüne çıkararak meşruiyet sorununu gündemden çıkartacaktır.

Bölüm 3

Tutarsız koalisyonlar

İncelemeye aldığımız alternatif seçim sistemlerini karşılaştırırken dikkate alacağımız üçüncü kıstas, gündemdeki üç seçim sisteminin ne ölçüde tutarsız koalisyon hükümetleri yaratmaya yatkın olduklarıdır. Bu kıstasta kritik nokta “tutarsız koalisyon” tanımıdır. Tutarsız koalisyon hükümetlerini, seçim öncesinde ortak hükümet programı sunmamış olan, hatta ortak hükümet kurmaya hazır olduklarını dahi ilan etmemiş partilerin, seçim sonrasında ortaya çıkan parlamento aritmetiğinin getirdiği kısıtlar altında iktidar olmak ya da en büyük rakibini iktidar dışı bırakmak için partizan pazarlıklarla kurdukları koalisyon hükümetleri olarak tanımlıyoruz.

Bu tür hükümetlerin ülkenin temel sorunlarına çözüm üretememeleri, popülizme sapmaları, atalet ve kötü yönetim gibi sonuçlara yol açmaları yüksek olasılıktır. 1990’lı yıllarda kurulan DYP-SHP, ANAP-DYP, RP-DYP ve DSP-MHP-ANAP hükümetleri tutarsız koalisyonlara örnek olarak gösterilebilir. Bu koalisyon hükümetleri döneminde Türkiye üç büyük ekonomik kriz (1994, 1999 ve 2001) yaşamış, Kürt sorunun çözümünü iyice zorlaştırmıştır.

Seçim barajı yüzde 5’e düşürülürse ya da sıfırlanırsa, AKP’nin iddia ettiği gibi tutarsız koalisyon hükümetleri günümüzde yine tehdit oluşturur mu? Ya da kimi muhalif çevrelerin iddia ettiği gibi koalisyon hükümetlerinden endişe etmek için günümüzde artık bir neden kalmamış mıdır? Bu soruların yanıtları bu araştırmanın alanının dışında kalıyor. Bu bölümde karşılaştırdığımız üç alternatif seçim sisteminde hangi oy dağılımlarının hangi koalisyon hükümetlerini gündeme getireceğini araştıracağız.

Mevcut partilerin siyasal eğilimleri ile Türkiye’nin hassas siyasal dengeleri göz önüne alındığında gerçekleşebilir beş koalisyon seçeneği temayüz ediyor: AKP-CHP, AKP-MHP, CHP-MHP, AKP-SP, CHP-MHP-DP. Dikkat edilirse BDP’yi hiç bir koalisyon seçeneğine dahil etmedik. Bunun nedeni, günümüzde Kürtleri etnik temelde temsil tekeli elinde tutan bu parti ile AKP’nin ya da CHP’nin (MHP zaten söz konusu olamaz) koalisyon hükümeti kurabileceklerine dair bir yaklaşımda bulunmamış olmalarıdır. Ayrıca Türkiye’nin siyasal dengeleri açısından BDP’li bir koalisyonun makul bir gelecekte mümkün olduğu çok şüphelidir.

Muhtemel oy dağılımları içinde siyasal sonuçları açısından en önemlisi kuşkusuz koalisyon hükümetlerinin bileşimini, BDP'nin çıkartacağı milletvekili sayısının belirlediği dağılımlardır. Bu oy dağılımları, AKP'nin tek başına iktidara gelemeyeceği ama aynı zamanda CHP ve MHP'nin de birlikte çoğunluğa sahip olamadıkları parlamento aritmetiklerini orta çıkartır. Bu durumlarda birinci geldiğini varsaydığımız AKP, CHP, MHP ya da SP ile koalisyon yapmak zorunda kalacaktır.

BDP'nin koalisyon belirleyici konumu

BDP'nin AKP'yi koalisyona zorlayan ama iktidarda bırakan bir konumda olma ihtimali mevcut sistemde diğer iki alternatif seçim sistemine kıyasla daha düşüktür. Diğer ifadeyle mevcut sistemde (MS) BDP'nin belirleyici konuma gelmesi, AKP'nin oy oranları itibariyle nispeten düşük bir aralıkta gerçekleşirken, barajın yüzde 5'e düşürüldüğü DBMS'de ve sıfırlandığı SBDBKS'de bu aralık bir hayli genişlemekte, dolayısıyla BDP'nin AKP'yi iktidarda bırakma ihtimali artarken, muhalefetin çoğunluğu kazanarak AKP'yi iktidardan indirme ihtimali ise aynı ölçüde azalmaktadır.

Mevcut sistemi (MS) değerlendirirken AKP'nin çoğunluğu kaybettiği oy oranını ('tavan oy oranı'), CHP ve MHP'ye seçmen desteğinin arttığı bir çerçevede ele almak gerekiyor. Keza CHP ile MHP'nin birlikte parlamentoda çoğunluğa sahip oldukları asgari oy oranlarını da ('taban oy oranı') her iki partiye desteğin biraz daha arttığı bir senaryo çerçevesinde belirliyoruz. Mevcut sistemde stratejik oy kullanmanın yaygınlığını dikkate alarak küçük partilerin oy oranlarını düşük tutuyoruz. BDP'nin desteklediği bağımsızların 35'inin seçileceği varsayımımızı koruyoruz (Tablo 5).

Tablo 5'de mevcut seçim sisteminde (MS) BDP'nin belirleyici konuma geldiği oy dağılımları gösteriliyor. AKP yüzde 40 oy oranıyla 272 sandalyede kalarak çoğunluğu kaybediyor. Ancak CHP ve MHP toplamda 243 sandalyede kaldıklarından çoğunluğu sağlayamıyorlar. Bu durumda BDP belirleyici konuma geliyor ve AKP, CHP ya da MHP ile koalisyon kurmak zorunda kalıyor. CHP ile MHP'nin çoğunluğu sağlaması ise AKP'nin oy oranı yüzde 36'ya düştüğünde gerçekleşiyor. CHP ve MHP'nin oy oranları yüzde 32 ve 18 olurken, toplam milletvekili sayıları da 279'u buluyor.²⁴ Sonuç olarak mevcut seçim sisteminde BDP'nin belirleyici konuma gelmesi

²⁴ AKP'nin milletvekili sayısının belirlenmesi büyük ölçüde bu partinin oy oranına bağlı olmakla birlikte, muhalefet partileri arasındaki oy dağılımı da etkili oluyor. Türkiye'de seçmen desteğinin bölgesel dağılımının bir sonucu olarak MHP'nin oy oranının CHP'ye kıyasla AKP milletvekili sayısı üzerinde daha etkili olduğu görülüyor. Örneğin tablo 5 senaryo 2'de CHP'nin oy oranı yüzde 30'dan 31'e yükseltilip buna karşılık MHP'nin oy oranı yüzde 16'dan yüzde 15'e düşürüldüğünde, bu iki partinin toplam milletvekili sayısı 277'den 271'e

AKP'nin nispeten dar bir oy aralığında, yüzde 40 ile 36 arasında mümkün olabileceği anlaşılıyor.

Tablo 5: Mevcut seçim sisteminde BDP'nin belirleyici konumu

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Tavan oy dağılımı	40	(6)	30	2	16	3	97
Milletvekili sayısı	272	35	167	0	76	0	550
Taban oy dağılımı	36	(6)	32	2	18	3	97
Milletvekili sayısı	236	35	186	0	93	0	550

İkinci olarak barajın yüzde 5'e düşürüldüğü mevcut seçim sisteminde BDP'yi koalisyon hükümetini belirleyici konuma getiren oy dağılımlarını araştıralım. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu seçim sisteminde stratejik oy kullanma büyük ölçüde son bulacağından DP ve SP'nin oylarının yükseltmesi gündeme gelecektir. Bu partilerin oy oranlarını sırasıyla yüzde 5 ve 6 olarak belirliyoruz. Bu koşullarda CHP ve MHP'nin oy oranlarını azaltıyoruz. Böyle bir gelişme CHP-MHP çoğunluğundan önce CHP-MHP-DP çoğunluğunu gündeme getirecektir. Bu nedenle mevcut sistemin korunduğu ancak barajın yüzde 5'e düşürüldüğü DBMS'nin simülasyonlarında CHP, MHP ve DP'ye birlikte çoğunluğu veren AKP oy oranını taban oy oranı olarak kabul ediyoruz.

Tablo 6'da, mevcut sistemde baraj yüzde 5'e düşürüldüğünde, BDP'nin belirleyici konuma gelmesinin AKP oy oranı itibarıyla yüzde 38 ile 31 gibi oldukça geniş bir oy oranı aralığında mümkün hale geldiğini görüyoruz. AKP çoğunluğunu yüzde 38'de kaybediyor (273 milletvekili). Bu senaryoda (tablo 6, tavan oy dağılımı) AKP'nin CHP ya da MHP yerine SP ile de koalisyona gidebileceğini belirtelim. AKP'nin oy oranı ancak yüzde 31'e düştüğünde CHP-MHP-DP koalisyonu mümkün hale geliyor. Bu senaryoda (tablo 6, taban oy dağılımı) CHP, MHP ve DP'nin toplam sandalye sayısı 277'yi buluyor.

düşüyor. Bu durumda BDP'nin anahtar parti konumundan çıkması için AKP'nin oy oranının bir puan daha azalarak yüzde 32'ye düşmesi gerekiyor. Bunun nedeni CHP'nin MHP'ye kıyasla daha fazla bölgesel oy yoğunlaşmasına sahip olması ve bu yoğunlaşmanın önemli ölçüde büyük illerle özdeşleşmesidir. Gerisi milletvekillerinin eşitsiz dağılımının eseridir.

Tablo 6: Düşük Barajlı Mevcut Sistemde BDP anahtar parti

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Tavan oy dağılımı	38	6	27	5	15	6	97
Milletvekili sayısı	273	39	148	5	71	14	550
Taban oy dağılımı	31	6	31	5	18	6	97
Milletvekili sayısı	214	44	173	6	98	15	550

Son olarak barajın sıfırlandığı, buna karşılık seçim çevrelerinin daraltıldığı, ayrıca TBMM'ye 50 sandalye eklenerek bunların ülke genelinde tam nispi usulle belirlendikleri SBDBKS'de AKP'ye çoğunluğunu kaybettiren oy oranı ile (tavan oy oranı), CHP-MHP-DP koalisyonunu mümkün kılan oy oranını (taban oy oranı) araştıralım.

Tablo 7: Sıfır barajlı daraltılmış bölge kararma sistemde BDP anahtar parti

	AKP	BDP	CHP	DP	MHP	SP	Toplam
Tavan oy dağılımı	38	6	28	5	14	7	97
Milletvekili sayısı	300	36	176	4	63	21	600
Taban oy dağılımı	29	6	30	7	17	8	97
Milletvekili sayısı	207	41	198	10	97	29	600

SBDBKS sonuçları (tablo 7) bu sistem ile barajın yüzde 5'e düşürüldüğü mevcut sistem (DBMS) arasında koalisyon hükümeti olasılıkları açısından farkın biraz daha açıldığı görülüyor. AKP çoğunluğunu yine yüzde 38 oy oranında kaybediyor (300 milletvekili), buna karşılık CHP-MHP-DP çoğunluğu AKP oy oranı yüzde 29'a düştüğünde yakalayabiliyor. Sonuç olarak gerek DBMS'de gerek SBDBKS'de BDP 7-9 puan (yüzde 38-31 ve yüzde 38-29) gibi çok geniş bir aralıkta koalisyonu belirleyen konuma geliyor. BDP'li koalisyon seçenekleri dışarıda tutulduğunda, her iki alternatif seçim sisteminde de görünür bir gelecekte AKP'nin dışında bir koalisyonun kurulmasının neredeyse olanaksız olduğunun altını çizelim. Nitekim AKP dışında bir koalisyon ancak bu partinin oyunun yüzde 30 civarına düşmesiyle mümkün olabilir. Mevcut sistemde ise bu oy oranı yüzde 36 civarında çıkıyor.

Koalisyon seçenekleri

AKP'nin azınlıkta kaldığı durumda hangi koalisyon seçenekleri temayüz ettiğini biraz daha yakından inceleyelim. AKP az bir farkla azınlığa düştüğünde ve BDP ile koalisyon seçeneği dikkate alınmadığında, mevcut seçim sisteminde (MS) AKP-CHP ve AKP-MHP koalisyonları gündeme geliyor. Diğer iki alternatif seçim sistemlerinde ise (DBMS ve SBDBKS) bu koalisyon seçeneklerine bir de AKP-SP koalisyon seçeneği ekleniyor. AKP'nin bu koalisyon seçeneklerinden hangisini seçeceği siyasal bir tartışmadır ve bu raporun konusu dışındadır.

AKP'nin SP ile çoğunluğu sağlama ihtimali DBMS ve SBDBKS'de oldukça düşük sayılabilir çünkü bu iki partinin çoğunluk sağlaması çok dar bir aralıkta, AKP'nin yüzde 36-38, SP'nin de yüzde 6-7 aralığında oy almasıyla mümkün oluyor. Seçimlerden böyle bir sonuç çıksa bile AKP'nin CHP ya da MHP ile hükümet kurmak yerine SP ile kurmayı tercih edip etmeyeceği yine ayrı bir tartışma konusudur.

Mevcut seçim sisteminde CHP-MHP koalisyonu, AKP'nin iktidar yıpranması sonucu yüzde 36 civarına düşmesi ile mümkün gözüküyor (tablo 5, AKP'nin taban oy oranı yüzde 36). Ancak bu durumda CHP'nin belirleyici konuma gelebildiğini belirtelim. CHP başbakanlığı alarak MHP ile koalisyonu mu tercih eder, yoksa siyasal nedenlerle başbakanlığı AKP'nin almasını kabul ederek bu parti ile mi hükümet kurmayı tercih eder, bu tartışma konumuzun dışındadır.

Bölüm 4

Genel değerlendirme

Giriş bölümünde mevcut seçim sisteminin başlıca beş sakıncasını tanımlamıştık: 1)Temsilde adaletsizlik, 2)Meşruiyet sorunu, 3)Tutarsız koalisyon sorunu, 4) Milletvekillerinin eşitsiz dağılımı, 5) Milletvekili seçmen kopukluğu. Bu sorunlardan ilk üçünün iki alternatif seçim sistemi ile ne ölçüde giderilebileceğini araştırdık. Genel bir değerlendirme yapmadan önce milletvekillerinin illere eşitsiz dağılımı sorununun iki alternatif sistemde de aynen devam edeceğini hatırlatalım. Eğer milletvekillerinin iller ile özdeşliğinde ısrar edilecekse, eşitsiz dağılımın önemli ölçüde azaltılabilmesi ancak tek sandalyeli dar bölgeler ile mümkün olabilir. Ancak bu yönde bir reformun bugün için gündemde olmadığını giriş bölümünde açıklamıştık. Ya da seçim çevrelerinin düşük nüfuslu iller bir araya getirilerek oluşturulabileceği ilkesi kabul edilmelidir. Bu seçeneği de siyasal açıdan düşük ihtimal olarak görüyoruz. Buna karşılık Milletvekili-Seçmen kopukluğu sorununun sıfır barajlı daraltılmış bölge (SBDBKS) alternatifinde önemli ölçüde giderilebileceğini düşünüyoruz. Bu konuya aşağıda değineceğiz.

Mevcut seçim sisteminin yarattığı üç temel sorunun ideal çözümünün olmadığını görüyoruz. Temsilde adaletsizliği tümüyle giderecek ideal bir sistem hedeflediğinizde meşruiyeti sorununu da çözmüş olursunuz. Ama bunun karşılığında Türkiye'nin yönetilemez duruma gelme riski de büyük ölçüde artar. Yönetim istikrarsızlığından yakın geçmişte büyük zarar gören seçmenlerin çoğunluğunun böyle bir riski kabullenecekleri şüphelidir. İktidar partisi de bu yönde bir reforma karşı çıkacaktır. Öten yandan bu riski asgari düzeye indirmek istediğinizde, temsilde adalet ve meşruiyet sorunlarının çözümünde tavizler vermek zorunda kalmanız kaçınılmazdır. Yapılacak seçim sistemi reformunu üç hedefe birden aynı anda varılamayacağını ve bu hedefler arasında ödünleşmelerin kaçınılmaz olduğunu bilerek tasarlamak zorundayız. Önemli olan bu üç hedefi ideal düzeylerde olmasa da kabul edilebilir sınırlar içinde gerçekleştirebilecek seçim sistemini belirlemektir. Bu açıdan sıfır barajlı daraltılmış bölge sisteminin (SBDBKS) mevcut sisteme ve onun düşük barajlı alternatifine kıyasla üstün olduğunu düşünüyorum. Bu düşüncenin gerekçelerini gözden geçirelim.

Temsilde adalet ancak sıfır baraj ile garantiye alınabilir

Mevcut seçim sisteminin (MS) halen demokratik ülkelerde uygulanmakta olan seçim sistemleri arasında en adaletsiz olanlarından biri olduğuna dair hiç kuşku yok. Hatta çok yüksek olasılıkla en adaletsiz sistem olduğu iddia edilebilir. Sisteminin adaletsizliği salt yüzde 10 barajının bir sonucu değildir. Nitekim seçim barajını üç büyük parti geçtiği takdirde temsil edilmeyen seçmen ya da popüler ifadeyle “çöpe giden” oy oranı yüzde 15 ile 20 arasında değişmektedir. Bu oranlar temsil adaleti açısından tartışılır olsalar da, başka ülkelerde de benzer durumlara rastlanmaktadır. Örneğin Fransa’da aşırı sağcı *Front National* partisinin oy oranı da yüzde 15 civarındadır ve bu parti iki turlu çoğunluk sisteminde kendisi ile hiç bir parti ikinci turda ittifak yapmadığından parlamentoda temsil edilememekte ya da oy oranının çok altında temsil edilebilmektedir.

Türkiye’de yüksek seçim barajının temsilde adaleti kabul edilemeyecek ölçüde çığnemesi, Doğu ve Güney Doğu’da birinci ya da ikinci gelen bir partinin ülke genelinde oy oranı barajın altında kaldığından seçim çevrelerinde kazandığı 35-40 arası milletvekilinin başka partilere verilmesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir sonuç dar bölge seçim sistemlerinde (örneğin İngiltere ve Fransa) mümkün değildir. Çünkü bu sistemlerde ülke geneli barajı yoktur. Barajın yüzde 5 olduğu Almanya örneğinde ise, dar bölgelerden en az 3 milletvekili kazanmayı başaran parti için barajın uygulanmadığını Giriş bölümünde belirtmiştik, tekrar hatırlatmış olalım.

Mevcut seçim sisteminde yüzde 10 barajının esas işlevinin Kürt Partisi’nin TBMM’de temsilini engellemek olduğu aşikârdır. Ayrıca, Doğu ve Güney Doğu’da bu partinin karşısında çoğu seçim çevresinde sadece iktidar partisi bulunduğu ve bu nedenle Kürt Partisi’nden alınan milletvekillikleri bu bölgede çoğunlukla iktidar partisine gittiğinden, yüzde 10 barajı bir bakıma iktidar partisinin yararına çalışmaktadır. İktidar Partisi’nin barajın indirilmesine karşı çıkmasının örtük nedenlerinden birinin de bu olgu olduğu söylenebilir.

Barajın yüzde 5’e düşürüldüğü alternatif sistemde temsilde adaletsizliğin küçük partiler açısından, en azından merkez sağ ve İslamcı hareketi temsil eden partiler için giderilme ihtimali oldukça yüksektir. Ama garanti değildir. Daha önemlisi, Kürt vatandaşların önemli bir bölümünün temsil sorunu baraj yüzde 5’e düşürülerek güvence altına alınamaz. Kürt Partisi Doğu ve Güney Doğu’da yine en az 30

milletvekili kazandığı, buna karşılık ülke genelinde oy oranının yüzde 4,9'da kaldığı durumda ne olacaktır? Barajın bu kez yüzde 4'e düşürülmesi mi tartışılacaktır? Bu arada, dört yıl için temsilden mahrum bırakılan Kürt Partisi'nin uğradığı adaletsizlik bir yana, bu sonucun siyasal etkileri nasıl göğüslenecektir? Bu soruların yanıtları yoktur.

Yüzde 5'lik barajın üzerinde durulmayan bir başka sakıncası da günümüzde uzaktan en güçlü Kürt partisi konumunda olan BDP'ye Doğu ve Güney Doğu'da Kürt etnik siyaseti alanında fiili siyasal tekel bahşedecek olmasıdır. Baraj yüzde 5'e düşürüldüğünde BDP seçimlere parti olarak girecektir. Seçim kampanyasında Kürt seçmenlere seslenirken en yoğun olarak işleyeceği temalardan biri de hiç kuşkusuz, "yüzde 5'i garanti altına almak için oyunuzu bize verin" olacaktır. Bu koşullarda BDP'ye rakip Kürt partilerinin gelişmesi de mümkün olmaz. Oysa baraj sıfırlanıp seçim çevreleri daraltıldığında, Güney Doğu'da 5-6 milletvekiline sahip illerde yüzde 15 civarında oy potansiyeline sahip olabilen AKP ve BDP dışındaki partiler de milletvekillikleri kazanabilir. Sıfır baraj Kürt siyaset alanında çoğulculuğun yerleşmesi açısından da kritik öneme sahiptir.

Ayrıca baraj aşağıya çekildikçe partiler sisteminin giderek parçalanması ve TBMM'nin çok dağınık bir yapıya yönelmesi ile birlikte tutarsız ve istikrarsız koalisyonların ortaya çıkma ihtimalinin de artacağı unutulmamalıdır. Tüm bu nedenlerle barajın yüzde 5'e düşürülmesi esasen sahte bir reformdur. Buna karşılık Kürt partisinin az farkla barajın altında kalma riski barajın sıfırlandığı SBDBKS'de tamamen bertaraf edilmekte, ama aynı zamanda siyasal sistemin dağılması da daraltılmış seçim çevreleri sayesinde oluşan fiili seçim çevresi barajları nedeniyle engellenmekte, Kürt siyaset alanında çoğulculuğun önü de kesilmemiş olmaktadır.

Meşruiyet sorunu gelecekte tekrar yaşanabilir

Mevcut sistemde cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi bir meşruiyet krizinin yaşanması yakın gelecekte olmasa bile ilerde yüksek olasılıktır. AKP'yi tek başına iktidar yapabilen asgari oy oranı mevcut sistemde yüzde 34'e kadar düşebiliyor (tablo 2). Buna karşılık bu asgari oy oranını barajın yüzde 5 olduğu DBMS'de yüzde 39-40, barajın sıfırlandığı SBDBKS'de yüzde 38-39 olarak tahmin ediyoruz (tablo 3 ve 4). Bu iki alternatif sistem arasındaki bir puanlık fark simülasyon modelinin hata payı içinde sayılır. Bu bakımdan aralarında dikkate değer bir fark olduğu söylenemez. Her ne kadar bu asgari oy oranları yüzde 40 olarak kabul

ettiğimiz meşruiyet eşiğinin bir iki puan altında kalıyor olsalar da, mevcut sisteme kıyasla meşruiyet sorunu ile karşılaşma ihtimalini büyük ölçüde azalttıkları açıktır.

Tek parti iktidarı asgari oy oranının barajın düşürüldüğü ya da sıfırlandığı sistemlerde nispeten düşük çıkmasının (yüzde 38-40 arası) nedeni, seçim çevrelerinin illerle özdeşleşmesi sonucu çok sayıda küçük seçim çevresinin oluşması, bu özelliğe ilave olarak da oyların milletvekiline dönüştürülmesinde kullanılan D'Hondt formülünün birinci gelen partiyi kayırmasıdır. İllerle seçim çevrelerini özdeşleştirme geleneğinin değişmesi, bir bakıma küçük illerin birleştirilerek daha geniş seçim çevreleri oluşturulması siyasal açıdan pek mümkün gözüküyor. Buna karşılık D'Hondt sayım usulü yerine nispi usule en yakın formül olan Hare kotası formülü benimsenebilir. Ancak bu kez de bu değişikliğin siyasal sistem üzerinde yapacağı parçalanma etkisi dikkate alınmalıdır.

Koalisyon sorunu

Mevcut sistemde AKP'nin koalisyonla zorlanması, diğer ifadeyle çoğunluğu kaybetmesi oy oranı yüzde 40 civarına düştüğünde mümkün gözükmemekte, oy oranı yüzde 36'ya düşünceye kadar da koalisyon hükümetini kuran parti vasfını korumaya devam etmektedir. BDP ile koalisyon mümkün olmadığı sürece CHP ya da MHP ile ortak hükümet kurmak zorunda kalacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu durumun istenir bir durum olmadığı konumuz dışındadır. Ancak mevcut sistemde seçim öncesi partileri koalisyon tercihlerini açıklamaya zorlayan mekanizmalar olmadığından benimsediğimiz tanım icabı "tutarsız koalisyon" sorunun gündeme gelebileceğini belirtelim.

Barajın yüzde 5'e düşürüldüğü DBMS ile barajın sıfırlandığı SBDBKS'de AKP'nin koalisyonla zorlanması biraz daha düşük bir oy oranında (yüzde 40 yerine yüzde 38) başlamakta, diğer ifadeyle AKP'nin tek parti iktidarını yitirme olasılığı biraz azalmaktadır. Bununla birlikte burada altının çizilmesi gereken husus, her iki alternatif seçim sisteminde de AKP'nin hükümet dışında kalması için oy oranının yüzde 31-29'a kadar düşmesinin gerektiğidir. Böyle bir ihtimal orta vadede çok düşüktür. Oysa mevcut sistemde simülasyon modeli AKP'nin iktidarı yüzde 34 oranından itibaren kaybedebileceğini öngörmektedir. Gerek DBMS'de gerek SBDBKS'de AKP'nin çoğunluğu kaybetse bile hükümeti kurma gücünü kaybetmeyeceği görülebilir bir gelecekte hemen hemen garanti gibidir. Muhalefetin AKP'yi dışarıda bırakarak

hükümet kurabilmesi için AKP'nin oy oranının yüzde 30 civarına düşmesi gerekmektedir.

Milletvekili-Seçmen kopukluğu

Milletvekili- seçmen kopukluğu sorununa gelince. Ulusal barajın yüzde 5'e düşürülmesiyle iktifa edilen DBMS'de geniş seçim çevreleri devam edeceğinden bu sorun da devam edecektir. Buna karşılık daraltılmış bölge sisteminde (SBDBKS) seçim çevreleri 6 sandalye ile sınırlandırıldığından sorunda önemli iyileşme sağlaması beklenebilir.

En fazla 6 milletvekilinin seçileceği, çoğunluğu 3-4 milletvekilinden oluşan dar bölgelerde ilk iki sıra, bilemediniz 3. sıra adayları önem kazanacaktır. Seçmen bu adayları daha yakından tanımak ister. Aynı zamanda partiler de bunuabileceklerinden, adaylarını ön plana çıkaran bir kampanya yürütmek zorundadırlar. Adayların ön plana çıktığı bir kampanyada ise adayların "kalitesi" önem kazanacaktır. Seçimlerden sonra seçmen oy verdiği milletvekilinin parlamento performansını daha yakından izleyebilir, gerektiğinde bireysel ya da toplu olarak milletvekilinin siyasal davranışlarını etkileme yollarını bulabilir.

Seçmen ile milletvekili arasındaki bağı güçlendirecek, milletvekillerinin parti liderlerine karşı daha "kişilikli" davranmalarını destekleyecek önseçim ile tercihli oyun da seçim sistemi reformuna dahil edilmesi iyi olur. Önseçime kimi partilerde zaman zaman başvurulsa da, ön seçim parti delegelerinin katılımıyla gerçekleştiğinden, "delege ağalığı" sendromu nedeniyle istenilen katılımcı demokratik sonuçlara çoğu zaman ulaşamamaktadır. Bu bakımdan önseçimleri tüm parti üyelerinin katılacağı seçimlere dönüştürmek gerekiyor.

Seçmenlerin adayların belirlenme sürecine katılmaları ise tercihli oyla sağlanabilir. Türkiye bu sistemi denedi ve bence olumlu sonuçlar da aldı. Ama liderlik rejimi ağır bastığından tercihli oya son verildi. Seçmenlerin partilerine oy verirken aynı zamanda adaylar arasında da tercihte bulunabilmeleri, hem milletvekili adaylarının daha dikkatli seçilmesini sağlayacak, hem de seçmen-milletvekili bağına güçlendirecek sonuçlar doğuracaktır. Tercihli oyun, partilerin ihtiyaç duyduğu ancak taban politikasının içinde olmayan uzmanların milletvekili seçilmelerini engelleyeceği doğrudur. Bu sakınca önemli ölçüde ülke genelinde seçilecek 50 milletvekili ile aşılabılır. Bu 50 milletvekili sayesinde partiler seçilmesini istedikleri adayları rahatlıkla seçtirebilirler.

Önemli bir iyileştirme: iki oy hakkı

Muhtemel bir seçim reformunda sıfır barajlı daraltılmış bölgesel karma sistem (SBDBKS) benimsendiği takdirde seçim sistemine ek bir unsurun eklenmesi yararlı olacaktır. SBDBKS karma özellikte olduğundan (50 milletvekili ülke genelinde ayrı seçiliyor) seçmenlere tıpkı Alman seçim sisteminde olduğu gibi iki oy hakkı vermek mutlaka düşünülmelidir. Bu durumda seçmenler bir oyu kayıtlı oldukları seçim çevresindeki milletvekillerini belirlemek için, diğer oyu da, ikinci bir sandıkta ülke genelindeki milletvekillerini belirlemek için kullanacaklardır. İsteyen her iki oyunu da aynı partiye elbette verebilir. Ama her seçmen oyunu iki farklı partiye verme özgürlüğüne sahip olacaktır. Bu olanak pek çok seçmeni stratejik oy kullanma zorunluluğundan kurtarabilir. Aynı zamanda bu iki oy hakkı sayesinde seçmenler isterlerse temsil adaleti ile yönetim istikrarını harmanlayabilirler. Birinci tercihleri küçük partiler olan seçmenler ülke genelinde oylarını birinci tercihlerine verirken (küçük partilerin milletvekili çıkarabilmeleri için yüzde 2'ye yakın oy almaları yetecektir), seçim çevrelerine ait ikinci oylarını isterlerse istikrar için iktidar partisine, isterlerse muhalefeti iktidar yapmak için yüksek oy potansiyeline sahip muhalefet partilerine verebilirler.

Son Söz

Mevcut sistemde iki türlü dar bölge seçim sistemi türünden köklü değişiklikler yapılmayacaksa, en uygun tasarımın, seçim barajının sıfırlandığı, buna karşılık aşırı parçalanmaya meydan vermeyecek şekilde seçim çevrelerinin daraltıldığı sistem (SBDBKS) olduğunu açıklamaya çalıştık. Bu sistemde Türkiye'ye özgü Kürt partisinin (partilerinin) temsil sorunu kökten çözülmekte, aynı zamanda tek parti oy oranı çıtası belirgin ölçüde yükseldiğinden 2002 seçimleri ertesinde olduğu gibi meşruiyet sorununun tekrar temayüz etmemesi büyük ölçüde garanti altına alınmaktadır. AKP'nin çoğunluğu kaybederek koalisyonla zorlanması SBDBKS'de yüzde 38 oy oranı civarında gündeme gelmektedir. Mevcut sisteme kıyasla (yüzde 34) bu dikkat değer bir iyileşme olacaktır. SBDBKS'de 50 milletvekilinin ülke genelinde tam nispi usulle seçilmesi, fiili seçim çevresi barajını geçemeyen ya da çok az yerde geçebilen küçük partilere de parlamentoda temsil olanağını verecektir. Bu yönüyle de SBDBKS temsil adaletinin iyileştirilmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Ek

Sıfır Barajlı Daraltılmış Bölgesi Karma Seçim sisteminde yer alan 128 seçim çevresinin ilçe ve mahallelere göre bileşimi

Adana 1

Yüreğir İlçesi
Ceyhan İlçesi
Yumurtalık İlçesi

Adana 2-Seyhan 1

Mıdık
Bey
Akkapı
Barbaros
Gülbahçesi
Dağlıoğlu
Havuzlubahçe
Yenibey
Şehit Duran
Hürriyet
Mestanzade
Beşocak
Sucuzade
Camuzcu
Gölbaşı
Hadırlı
Küçükçıldırım
Büyükçıldırım
Gökçeler
Yolgeçen
Sarıhamzalı
Koyuncu
Yalmanlı
Yenidam
Türkocağı
Sarıyakup
Alidede
Ulucami
Kayalıbağ
Tepebağ
Karasoku
Kuruköprü
Hanedan
Kocavezir
Hurmali
Mirzaçelebi
Yeşilyuva
İstiklal
Emek
Meydan
Dumlupınar
Şakirpaşa
Uçak
Ova

2000 evler
Gülpınar
Tellidere
Yeni
Onur
Yeşiloba
Sakarya
Fevzipaşa
Aydınlar
Barış
Yeşilevler
Bahçelievler
Narlıca
Ahmet Remzi Yüreğir
Döşeme
Kurtuluş
Çınarlı
Reşatbey
Demetevler
Cemalpaşa
Ziyapaşa
Gazipaşa
Namıkkemal
Sümer
Yurt
Mithatpaşa
Denizli
Yeşilyurt
Fatih
Gürselpaşa
İsmetpaşa

Adana 3-Seyhan 2

Yenibaraj
Pınar
Beyazevler
Güzelyalı
Bahçeşehir
Büyükdikili
Kuyumcular
Sarıhuğlar
Zeytinli
Mahfesiğmaz
Toros
Huzurevleri
Belediye evleri
100.yıl
Esentepe
Şambayadı
Kurttepe

Karslılar
Karakuyu
Seyhan (Şehir hariç)
Kozan İlçesi
Aladağ İlçesi
Pozantı İlçesi
Feke İlçesi
Saimbeyli İlçesi
Tufanbeyli İlçesi
Karaışalı İlçesi
Karataş İlçesi
İmamoğlu İlçesi

Adıyaman İli

Afyonkarahisar İli

Ağrı İli

Amasya İli

Ankara 1-1

Çankaya İlçesi

Ankara 1-2

Mamak İlçesi
Elmadağ İlçesi
Bala İlçesi
Gölbaşı İlçesi
Haymana İlçesi
Şereflikoçhisar İlçesi
Evren İlçesi

Ankara 1-3

Etimesgut İlçesi
Sincan İlçesi
Polatlı İlçesi

Ankara 2-1

Keçiören (Şehir)

Ankara 2-1

Keçiören (Şehir hariç)
Altındağ İlçesi
Akyurt İlçesi
Çubuk İlçesi
Kalecik İlçesi
Kızılcahamam İlçesi
Çamlıdere İlçesi
Beypazarı İlçesi

Nallıhan İlçesi

Ankara 2-3

Yenimahalle İlçesi

Kazan İlçesi

Ayaş İlçesi

Güdül İlçesi

Antalya 1

Merkez (Şehir)

Antalya 2

Serik (Şehir hariç)

Manavgat İlçesi

İbradı İlçesi

Akseki İlçesi

Gündoğmuş İlçesi

Alanya İlçesi

Gazipaşa İlçesi

Antalya 3

Serik (Şehir)

Merkez (Şehir hariç)

Korkuteli İlçesi

Kemer İlçesi

Kumluca İlçesi

Elmalı İlçesi

Finike İlçesi

Kale İlçesi (Demre)

Kaş İlçesi

Artvin İli

Aydın 1

Merkez

Yenipazar İlçesi

Köşk İlçesi

Sultanhisar İlçesi

Nazilli İlçesi

Kuyucak İlçesi

Buharkent İlçesi

Karacasu İlçesi

Aydın 2

Bozdoğan İlçesi

Çine İlçesi

Karpuzlu İlçesi

Koçarlı İlçesi

İncirliova İlçesi

Germencik İlçesi

Yenihisar İlçesi (Didim)

Kuşadası İlçesi

Söke İlçesi

Balıkesir 1

Merkez İlçesi

Savaştepe İlçesi

Sındırgı İlçesi

Bigadiç İlçesi

Dursunbey İlçesi

Kepsut İlçesi

Susurluk İlçesi

Manyas İlçesi

Balıkesir 2

Ayvalık İlçesi

Gömeç İlçesi

Burhaniye İlçesi

Edremit İlçesi

Havran İlçesi

İvrindi İlçesi

Balya İlçesi

Gönen İlçesi

Bandırma İlçesi

Erdek İlçesi

Marmara İlçesi

Bilecik İli

Bingöl İli

Bitlis İli

Bolu İli

Burdur İli

Bursa 1

Yıldırım İlçesi

Gürsu İlçesi

İnegöl İlçesi

Kestel İlçesi

Bursa 2

Nilüfer İlçesi

Mustafa Kemal Paşa İlçesi

Karacabey İlçesi

Mudanya İlçesi

Gemlik İlçesi

Orhangazi İlçesi

İznik İlçesi

Yenişehir İlçesi

Bursa 3

Osmangazi İlçesi

Orhaneli İlçesi

Büyükorhan İlçesi

Harmancık İlçesi

Keles İlçesi

Çanakkale İli

Çankırı İli

Çorum İli

Denizli 1

Merkez İlçesi

Akköy İlçesi

Babadağ İlçesi

Denizli 2

Sarayköy İlçesi

Buldan İlçesi

Güney İlçesi

Çal İlçesi

Bekilli İlçesi

Çivril İlçesi

Baklan İlçesi

Çardak İlçesi

Bozkurt İlçesi

Honaz İlçesi

Serinhisar İlçesi

Acipayam İlçesi

Çameli İlçesi

Beyağaç İlçesi

Kale İlçesi

Tavas İlçesi

Diyarbakır 1

Merkez İlçesi

Diyarbakır 2

Çınar İlçesi

Bismil İlçesi

Silvan İlçesi

Kulp İlçesi

Lice İlçesi

Hazro İlçesi

Hani İlçesi

Kocaköy İlçesi

Dicle İlçesi

Eğil İlçesi

Ergani İlçesi

Çermik İlçesi

Çüngüş İlçesi

Edirne İli

Elazığ İli

Erzincan İli

Erzurum İli

Eskişehir İli

Gaziantep 1

Şehitkamil İlçesi

Oğuzeli İlçesi

Karkamış İlçesi

Nizip İlçesi

Yavuzeli İlçesi

Araban İlçesi

Gaziantep 2

Şahinbey İlçesi

İslahiye İlçesi

Nurdağı İlçesi

Giresun İli**Gümüşhane İli****Hakkari İli****Hatay 1**

Merkez İlçesi
Altınözü İlçesi
Kumlu İlçesi
Reyhanlı İlçesi
Samandağı İlçesi
Yayladağı İlçesi

Hatay 2

Belen İlçesi
Dört Yol İlçesi
Erzin İlçesi
Hassa İlçesi
İskenderun İlçesi
Kırıkhan İlçesi

Isparta İli**Mersin 1**

Merkez İlçesi

Mersin 2

Anamur İlçesi
Bozyazı İlçesi
Aydıncık İlçesi
Gülnar İlçesi
Mut İlçesi
Silifke İlçesi
Erdemli İlçesi
Çamlıyayla İlçesi
Tarsus İlçesi

İstanbul 1-1

Kadıköy İlçesi

İstanbul 1-2

Adalar İlçesi
Maltepe İlçesi
Kartal (Şehir)

İstanbul 1-3

Kartal (Şehir hariç)
Pendik İlçesi (Şehir)
Sultanbeyli İlçesi
Tuzla İlçesi

İstanbul 1-4

Pendik İlçesi (Şehir hariç)
Şile İlçesi
Beykoz İlçesi
Ümraniye İlçesi (Şehir)

İstanbul 1-5

Ümraniye İlçesi (Şehir hariç)

Üsküdar**İstanbul 2-1**

Fatih İlçesi
Eminönü İlçesi
Beyoğlu İlçesi

İstanbul 2-2

Gaziosmanpaşa (Şehir)

İstanbul 2-3

Gaziosmanpaşa (Şehir hariç)
Bayrampaşa İlçesi
Eyüp İlçesi

İstanbul 2-4

Sarıyer İlçesi
Şişli İlçesi

İstanbul 2-5

Beşiktaş İlçesi
Kağıthane İlçesi

İstanbul 3-1-**Küçükçekmece 1**

Beşyol
Cennet
Fatih
Gültepe
Yeni
Yeşilova
Tevfikbey
Kemalpaşa
Kartaltepe
Cumhuriyet
Fevziçakmak
Sultanmurat
İnönü
Kanarya
Söğütözü
Mehmetakif
Halkalı-Merkez
Atatürk
Yarımburgaz
Atakent
Avcılar İlçesi

İstanbul 3-2-**Küçükçekmece 2**

Güvercintepe
Şahintepe
İstasyon
Kayabaşı
Altınşehir
Ziya Gökalp
Başakşehir
Küçükçekmece (Şehir hariç)
Esenler İlçesi
Güngören İlçesi

İstanbul 3-3-Bahçelievler 1

Kocasinan
Yenibosna merkez
Fevziçakmak
Cumhuriyet
Soğanlı
Zafer
Bağcılar İlçesi

İstanbul 3-4-Bahçelievler 2

Bahçelievler
Şirinevler
Sıyavuşpaşa
Hürriyet
Çobançeşme
Bakırköy İlçesi
Zeytinburnu İlçesi

İstanbul 3-5

Büyükkçekmece İlçesi
Silivri İlçesi
Çatalca İlçesi

İzmir 1-1

Buca İlçesi
Gaziemir İlçesi
Torbalı İlçesi
Kemalpaşa İlçesi

İzmir 1-2-Konak 1

Anadolu
Atamer
26.Ağu
Boğaziçi
Cengiz Topel
Çınartepe
Ege
Emirsultan
Güney
Halkalıpınar
Hilal
Huzur
Levent
Mehmet Akif
Murat
Millet
Mersinli
Saygı
Trakya
Umurbey
Yavuzselim
Yenidoğan
Yenişehir
Zeybek
Zeytinlik
Yenigün
Yeşildere
Ulubatlı
Pazaryeri

Oğuzlar
Mimar Sinan
Mirali
Kubilay
Kurtuluş
Küçükada
Kültür
Kocakapı
Kahramanlar
İsmetkaptan
Hurşidiye
Kosova
Ferahlı
Faikpaşa
Etiler
Ballıkuyu
Altınordu
Alireis
Alsancak
Akıncı
Akarcalı
Akdeniz
19.May
1.Kadriye
Altay
Altıntaş
Aziziye
Bozkurt
Çahabey
Dayıemir
Dolaplıkuyu
Duatepe
Fatih
Fevzipaşa
Güneş
Güngör
Güzelyurt
Hasan Özdemir
İmariye
İsmetpaşa
Kadifekale
Kahraman Mescit
Kestelli
Konak
Lale
Mecidiye
Mehtap
Namazgah
Namık Kemal
Odunkapı
Sakarya
Selçuk
Sümer
Süvari
Şehit Nedim Tuğaltay
Tan
Tınaztepe
Tuzcu
Uğur
Ülkü

Türkyılmaz
Vezirağa
Yeni
Yeşiltepe
Yıldız
Zafertepe
Sevgi
Sarıyer
Uğur Mumcu
Osman Aksüner
Kocatepe
Karabağlar
General Asım Gündüz
Güneşli
Çalıküşu
Çimentepe
Cennetoğlu
Bozyaka
2.Kadriye
Atilla
Aşık Veysel
General Kazım Özalp
Esenyalı
Metin Oktay
Göztepe
Çankaya
Mithatpaşa
Muratreis
Araphasan
Basın sitesi
Adnan Suvari
Maliyeciler
Salih Omurtak
Vatan
Kibar
Tahsin Yazıcı
Refet Bele
Devrim
Akın Simav
Kemal Reis
Piri Reis
Turgut Reis
Kılıç Reis
Bahçelievler
Esenlik
Reis
Doğanay
Kazım Karabekir
Gülyaka
Bahar

İzmir 1-3-Konak 2
Mehmet Ali Akman
Cennetçeşme
Bahriye Üçok
Limontepe
Ali Fuat Erden
İhsan Alyanak
Fahrettin Altay
Esentepe

Üçkuyular
Muammer Akar
Güzelyalı
Poligon
Şehitler
Gazi
Özgür
Günaltay
Abdi İpekçi
Peker
Aydın
Yurtoğlu
Uzundere
Yüzbaşı Şerafettin
Umut
Ali Fuat Cebesoy
Barış
Yunus Emre
Selvili
Barbaros
Çınarlı
Konak (Şehir hariç)
Balçova İlçesi
Narlidere İlçesi
Menderes İlçesi
Selçuk İlçesi
Seferihisar İlçesi
Güzelbahçe İlçesi
Urla İlçesi
Çeşme İlçesi
Karaburun İlçesi

İzmir 2-1
Karşıyaka İlçesi
Menemen İlçesi

İzmir 2-2
Bornova İlçesi
Çiğli İlçesi

İzmir 2-3
Aliağa İlçesi
Foça İlçesi
Kınık İlçesi
Bergama İlçesi
Dikili İlçesi
Bayındır İlçesi
Tire İlçesi
Ödemiş İlçesi
Beydağ İlçesi
Kiraz İlçesi

Kars İli

Kastamonu İli

Kayseri 1
Kocasinan İlçesi
Özvatan İlçesi
Felahiye İlçesi

Hacılar İlçesi
İncesu İlçesi
Develi İlçesi
Tomarza İlçesi
Yahyalı İlçesi
Yeşilhisar İlçesi
Sarız İlçesi

Kayseri 2
Melikgazi İlçesi
Talas İlçesi
Bünyan İlçesi
Akkışla İlçesi
Sarıoğlan İlçesi
Pınarbaşı İlçesi

Kırklareli İli

Kırşehir İli

Kocaeli 1
Derince İlçesi
Gebze İlçesi
Körfez İlçesi

Kocaeli 2
Merkez İlçesi
Gölcük İlçesi
Kandıra İlçesi
Karamürsel İlçesi

Konya 1
Selçuklu İlçesi
Altınekin İlçesi
Cihanbeyli İlçesi
Çeltik İlçesi
Kadınhanı İlçesi
Kulu İlçesi
Sarayönü İlçesi
Yunak İlçesi

Konya 2
Karatay İlçesi
Ahırlı İlçesi
Emirgazi İlçesi
Bozkır İlçesi
Çumra İlçesi
Ereğli İlçesi
Güneysınır İlçesi
Hadım İlçesi
Halkapınar İlçesi
Ilgın İlçesi
Karapınar İlçesi
Taşkent İlçesi
Yalıhöyük İlçesi

Konya 3
Meram İlçesi
Akören İlçesi
Akşehir İlçesi

Beyşehir İlçesi
Derbent İlçesi
Derebucak İlçesi
Doğanhisar İlçesi
Hüyük İlçesi
Seydişehir İlçesi
Tuzlukçu İlçesi

Kütahya İli

Malatya İli

Manisa 1
Merkez İlçesi
Akhisar İlçesi
Kırkağaç İlçesi
Saruhanlı İlçesi
Soma İlçesi

Manisa 2
Ahmetli İlçesi
Alaşehir İlçesi
Demirci İlçesi
Gölmarmara İlçesi
Gördes İlçesi
Köprübaşı İlçesi
Kula İlçesi
Salihli İlçesi
Sarıgöl İlçesi
Selendi İlçesi
Turgutlu İlçesi

K.Maraş 1
Merkez İlçesi
Çağlayançeri İlçesi

K.Maraş 2
Afşin İlçesi
Andırın İlçesi
Elbistan İlçesi
Göksun İlçesi
Nurhak İlçesi
Pazarcık İlçesi
Türkoğlu İlçesi
Ekinözü İlçesi

Mardin İli

Muğla İli

Muş İli

Nevşehir İli

Niğde İli

Ordu İli

Rize İli

Sakarya 1
Merkez İlçesi
Sapanca İlçesi

Sakarya 2
Geyve İlçesi
Pamukova İlçesi
Taraklı İlçesi
Akyazı İlçesi
Karapürçek İlçesi
Hendek İlçesi
Ferizli İlçesi
Söğütü İlçesi
Karasu İlçesi
Kaynarca İlçesi
Kocaali İlçesi

Samsun 1
Alaçam İlçesi
Ayvacık İlçesi
Bafra İlçesi
Çarşamba İlçesi
Havza İlçesi
Ladik İlçesi
Salıpazarı İlçesi
Terme İlçesi
Vezirköprü İlçesi
Yakakent İlçesi

Samsun 2
Merkez İlçesi
Asarcık İlçesi
Kavak İlçesi
19 Mayıs İlçesi
Tekkeköy İlçesi

Siirt İli

Sinop İli

Sivas İli

Tekirdağ İli

Tokat İli

Trabzon İli

Tunceli İli

Şanlıurfa 1
Merkez İlçesi
Siverek İlçesi

Şanlıurfa 2
Akçakale İlçesi
Birecik İlçesi
Bozova İlçesi
Ceylanpınar İlçesi
Halfeti İlçesi

Harran İlçesi
Hilvan İlçesi
Suruç İlçesi
Viranşehir İlçesi

Uşak İli

Van 1

Merkez İlçesi
Edremit İlçesi
Gevaş İlçesi

Van 2

Bahçesaray İlçesi
Başkale İlçesi
Çaldıran İlçesi
Çatak İlçesi
Erciş İlçesi
Gürpınar İlçesi

Muradiye İlçesi
Özalp İlçesi
Saray İlçesi

Yozgat İli

Zonguldak İli

Aksaray İli

Bayburt İli

Karaman İli

Kırıkkale İli

Batman İli

Şırnak İli

Bartın İli

Ardahan İli

Iğdır İli

Yalova İli

Karabük İli

Kilis İli

Osmaniye İli

Düzce İli